

**E-health fejlesztéseket megalapozó kardiológiai, diagnosztikai, genetikai kutatások
ösztönzése a Pécsi Tudományegyetemen
TÁMOP-4.2.2.D-15/1/KONV-2015-0009**

**A tevékenység vezetője: Dr. Törőcsik Mária PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet
intézetigazgató, egyetemi tanár**

Az egészség, mint érték a magyar társadalomban

Irodalomkutatás eredményei

Készítette: Dr. Pavluska Valéria
PTE KTK egyetemi docens

Kiadó: Pécsi Tudományegyetem
ISBN 978-963-642-988-1

Pécs, 2015

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalomjegyzék

1.	Az érték fogalmi kérdései	1
1.1.	Az érték mindennapi értelmezése.....	1
1.2.	Az érték tudományos meghatározásai	2
2.	Az értékek általános jellemzői és hatásuk az egyéni, a társadalmi cselekvésre	7
3.	Értékvizsgálatok Magyarországon és a Magyarországot is érintő külföldi kutatásokban ..	8
3.1.	A nemzetközi érték kutatások hullámai.....	8
3.2.	Az értékek változása Magyarországon az értékvizsgálatok tükrében	10
4.	Az egészség definíciós elemei	15
4.1.	Az egészség fogalma és dimenziói	15
4.2.	Az egészségi állapotot meghatározó tényezők	15
4.3.	Az egészség érték-portfóliójának meghatározása.....	17
5.	Az egészség mint célérték a magyar lakosság körében	18
6.	Az egészség mint eszközérték a magyar lakosság körében (viselkedési jellemzők).....	21
6.1.	Várható élettartam	21
6.2.	A fiatalok egészségi állapota	22
7.	Az egészség mint cél- és eszközérték a kormányzati döntések tükrében	27
8.	Irodalomjegyzék	31

1. AZ ÉRTÉK FOGALMI KÉRDÉSEI

Az értéknek sem a hétköznapi gondolkodásban és cselekvésben, sem a különböző tudományok körében nincs egységes fogalma.

1.1. Az érték mindennapi értelmezése

Mindennapi életünkben az érték többféle értelmezésben jelenik meg. Lehet egyszerűen egy szám, egy adott dolog valamilyen mértéke. Témánk szempontjából azonban az érték fogalmát az emberrel, az emberi közösségekkel, a társadalommal való összefüggésben kell meghatároznunk. A hétköznapi életben megtaláljuk a gazdasági értelmezést, amikor valaminek a gazdasági értékéről beszélünk, a *csereösszegét*, pénzbeli ellenértékét fejezzük ki, vagyis azt a mértéket, amennyiért hozzájuthatunk egy termékhez, illetve végső soron annak hasznához. Az érték szóval azonban utalhatunk általánosabb értelemben is egy dolognak, egy magatartásnak, bárminek a hasznosságára, jóságára vagy éppen ennek ellenkezőjére. Amikor dolgokat, embereket, helyzeteket, eseményeket stb. abból a szempontból értékelünk, hogy jók vagy rosszak, értékekről beszélünk. Ebben a vonatkozásban az érték az *értékes* szinonimájaként jelenik meg, vagyis kifejezi az értékelő ember pozitív viszonyát, az adott dologra vonatkozó kedvező minősítést egy olyan tartalmú viszonyítási rendszerben, melyet ő maga jónak, magáénak tart. Ilyen értelemben értékes, érték lehet számunkra valami ízlésünk, érdeklődésünk, helyzetünk, érdekünk, érzelmeink, neveltetésünk stb. miatt. A tautologikus jellegű szinonima helyett mondhatnánk azt is, hogy hétköznapi értelemben arra mondjuk, hogy számunkra érték – értékes –, amit nagyra becsülünk, amit fontosnak, hasznosnak, követendőnek tartunk, ami jelentőséggel bír életünkben vagy amit a számunkra fontos közönség ilyennek tart. Az, hogy egy adott értékelőviszonyban az érték (az értékes) pozitív minősítést vagy ítéletet jelent valamilyen dolog felett, abban az általánosabb érték-értelmezésben gyökerezik, mely szerint az értékek életünk, cselekvésünk olyan motiváló, szabályozó *alapelvei, ideáljai*, amelyek egy adott dolog általunk jónak, eszményinek, kíváncsúnak tartott tulajdonságainak, „amilyennek lenni kell” állapotának, – több-kevesebb stabilitást mutató – *gondolati leképeződéseiként* jelennek meg. „Értékeink valamilyen módon szervezik és tagolják múltunkat, jelenünket és jövőnket. Értékeink orientálnak bennünket, szabályozzák testi-lelki energiánk felhasználását, behatárolják és kifejezik társadalmi hovatartozásainkat, társadalmi énünket.” (Váriné, 1987, 28. p.). Mint ilyenek, az értékek tehát mozgatják, befolyásolják döntéseinket, magatartásunkat, viselkedésünket, történjék ez akár az egyéni, személyes, akár a közösségi, társadalmi szinten.

Az érték *emberi konstrukció*, melynek hordozói a társadalom tagjai, közösségei és/vagy intézményei. Hétköznapi tapasztalataink az értékekkel kapcsolatosan rendkívüli tartalmi, térbeli és időbeli *változatosságot* tükröznek. A tartalmi változatosság magából abból a tényből következik, hogy végtelen sok és sokféle jelenséggel kerülünk kapcsolatba, és bár értékeink között rendszerint kialakulnak bizonyos sajátos kapcsolatok, viszonyok, konzisztenciák – így jön létre az értékrend –, még egy egyén esetében is sokféle értékkel találkozhatunk. Különbséget figyelhetünk meg térben az egyes egyének, csoportok, társadalmak azonos dolgokra vonatkozó jellemző értékei között is, amelyek lehetnek domináns vagy marginális, versengő vagy akár ellentétes értékek is, és így gyakran vezetnek súlyos konfliktusokhoz. Az értékkonfliktusok kezelésére azonban a társadalmak különböző mechanizmusokat alakítottak ki, még ha azok nem is mindig alkalmasak a konfliktusok feloldására. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az értékek fontos társadalmi integráló szerepet töltenek be. Az azonos vagy hasonló értékeket vallók között könnyebben alakul ki és általában tartósabb is a kapcsolati háló. Az értékek differenciáltságát az időtényező mentén is láthatjuk, akár az egyes egyének szintjén is megfigyelhető különböző belső és külső hatások következtében az értékek változása. Napjaink társadalmára gyakran illesztjük az „értéknélküli” jelzőt, ami arra utal, hogy a

társadalomban jellemzően hiányoznak vagy a feledés homályába vesztek az eszmények, az ideálok, az általánosan vallott értékek és még nem artikulálódtak vagy nem stabilizálódtak az újak. Az is mindennapi tapasztalat, hogy az értékek kialakulásában, formálódásában, változásában meghatározó szerepet játszanak a különböző szocializációs hatások. Általánosságban is elmondhatjuk, hogy az értékek kulturálisan erősen meghatározottak.

1.2. Az érték tudományos meghatározásai

A *tudomány* oldaláról közelítve az érték fogalmát azt találjuk, hogy az értékkel kapcsolatos kérdésekkel – így különösen a fogalom értelmezésével, az értékek változásának, az egyéni és a társadalmi cselekvésre gyakorolt hatásának – vizsgálatával több tudományág (filozófia, antropológia, közgazdaságtan, pszichológia, szociológia) is foglalkozik, természetesen mindegyik a maga sajátos értelmezési keretében, alapvető vizsgálati céljainak (mi a hasznos, mi a jó, mi a szép stb.) aspektusából. Így természetesen egységes tudományos fogalomrendszerrel nem találkozunk. Az egyes tudományágak eltérő jelentéstartalmú értékfogalmat, és ezekhez ugyancsak különböző mérési módszereket alkottak.

A *filozófia* az erkölcsi kérdések kapcsán a kezdetektől foglalkozik az értékekkel, de az érték általánosságban csak a 19. századtól, a filozófiai értékelmélet (axiológia) önállósodásától kerül a vizsgálódás középpontjába. A német filozófus, Eduard Spranger 1928-ban publikálta a személyiségjellemzőkön keresztül értelmezett egyéni értékekkel foglalkozó munkáját. Ebben öt olyan embertípust rajzol meg, amelyek különböző mértékben minden egyénben megtalálhatók. Rendszerét Allport és munkatársai egészítették ki egy további típussal. Ez a tipológia volt az első értékutatás kérdőívének alapja (Tsirogianni – Gaskell, 2011 4. p.):

- teoretikus típus: az objektivitásra fekteti a hangsúlyt
- gazdasági típus: a hasznosságra fókuszál
- társadalmi típus: az emberek iránti szeretet és könyörület vezérli
- politikai típus: a hatalom érdekli
- vallásos típus: az Istennel való egységet tekinti fontos értéknek
- esztétikai típus: a harmónia és a forma érdekli

Az egyetlen filozófus, aki empirikus értékutatást is végzett 1956-ban, Charles Morris volt. Az értékek között megkülönböztette a vélt (vágyott) értékeket, vagyis az ideálok szimbolikus reprezentációit, valamint az emberek életében vezérelvként funkcionáló, gyakorlatban érvényesülő (operatív) (eszköz)értékeket. Bevezette az objektív érték fogalmát, amely a többenél kívánatosabb eszközökre vonatkozik az eszköz-cél kapcsolatokban. Morris mint célokat tipizálja az értékeket, és ő is a személyiség megközelítést alkalmazza, amikor a tesztjéhez 13 életfilozófiát, életstílust határoz meg három alapvető személyiségtípus – Dionüszoszi, Prométheuszi és Buddhista – köré csoportosítva (Tsirogianni – Gaskell, 2011 5. p.). A Morris-féle teszt értékdimenzióinak központi gondolatai a következők (Csepeli, 2001 135-136. p.):

1. Apollói (ragaszkodni az elért legjobbhöz)
2. Buddhista (ápolni a személyektől és a dolgoktól való függetlenséget)
3. Krisztusi—I (kedvesnek és barátságosnak lenni másokhoz)
4. Dionüszoszi (váltakozva keresni a társas vidámságot és örülni az életnek)
5. Mohamedán (részt venni a csoporttevékenységekben és örülni az életnek)
6. Prométheuszi-I (felülkerekedni a változó körülményeken)
7. Maitreyán (összhangba hozni a cselekvést, a szórakozást és az elmélkedést)
8. Epikuroszi (egészséges, gondtalan derűben élni)
9. Taoista (békésen elfogadni, ami van)

10. Sztoikus (filozófus módjára uralkodni önmagunkon)
11. Buddhista-krisztusi (a belső életen töprengeni, bölcselkedni)
12. Prométheuszi-II (kockázatos körülményekre vállalkozni)
13. Krisztusi-II (alávetni magunkat a világ erőinek).

Az érték modern fogalma a klasszikus *közgazdaságtanban* keletkezett. A közgazdaságtani értékelmélet az érték forrásaira, az érték és az ár összefüggéseire próbál magyarázatot adni. A klasszikus közgazdaságtan nézetrendszerében az áruk csereértékét a ráfordítások, az előállítás költségei határozzák meg. Az ugyancsak klasszikus munkaérték-elmélet – ez az elmélet lett a marxi értéktöbblet-elmélet alapja is – szerint az áru értéke az előállításához szükséges munkamennyiségtől függ. Jelentős változást hozott a közgazdasági gondolkodásban a 19. század végén kibontakozó határhaszon-elmélet, melynek képviselői az értéket az áruk hasznosságával, a felhasználó szükségletét kielégítő tulajdonságával magyarázzák. A modern közgazdaságtan képviselői pedig mind a ráfordítások, mind az ár fontosságát hangsúlyozzák, ezért az árelmélet és az értékelmélet nem válik el (Rostás–Szlávik, 1998, 469. p.).

A *szociológia* lényegéből következik, hogy a tudományágak közül a legtöbbet foglalkozik az értékek kérdésével, hiszen a szociológia vizsgálati területe, a társadalom és a kultúra kölcsönösen feltételezik egymást. A szociológiában az érték a kultúra tágabban értelmezett fogalmán belül kerül vizsgálatra, de nincs általános meghatározása. Giddens szerint a kultúra – mint a társadalom fogalmával együtt a szociológiában az egyik leggyakrabban használt fogalom – három fő komponensből áll: a csoport által megőrzött absztrakt eszményekből (az értékekből), az általuk követett normákból és a létrehozott anyagi javakból (Giddens, 2003, 61. p.). Az értékek olyan kulturális alapelvek, amelyek az egyén szintjén a kíváncsnak vélt állapotokra vonatkozó motivációk kognitív reprezentáció, amelyekből levezethető, hogy az egyén – vagy tágabban a közösség – mit tart elérendőnek, fontosnak, jónak (Andorka, 2006, 569. p.), mi a meggyőződése. Az értékek tehát motiváló, orientáló tényezők, amelyek meghatározzák általános hitünket, attitűdjeinket, normáinkat, és ezeken keresztül befolyásolják cselekvéseinket (Spates, 1983). Max Weber (1987) megkülönbözteti a cél- és az eszközértékeket. Előbbiek kijelölik a társadalom és az egyén számára a valóságot átalakító követendő cselekvéseket, az eszközértékek pedig a cselekvések mikéntjét, módját minősítik. Az értékek kialakulásának, megőrzésének és közvetítésének legfontosabb területei az adott társadalom anyagi-technikai kultúrája, az együttélés formái és viszonyai, a szokások és a normák, a társadalom intézményrendszere, szellemi életének olyan formái mint a művészet, a vallás, az erkölcs, a politika, a jog), valamint a gondolkodásmód Váriné (1987, 30. p.). A fenti meghatározásokból látható, hogy a szociológiai értékfogalom számos definíciója olyan más fontos fogalmakkal is operál (pl. normák, attitűdök), amelyek nemcsak az elméleti értelmezést, de az operacionalizálást (az értékutatásokat) is megnehezítik. Az értékek és a normák viszonya a cél és az eszköz. Robert Merton szerint a társadalmi struktúrák elemei közül ennek a kettőnek van közvetlen jelentősége abban, hogy konkrét helyzetekben összefonódva és együtt létrehozzák az uralkodó gyakorlatot. Az értékek a társadalom tagjai által kivételesen fontosnak tartott dolgok, magatartások, jogosnak tartott *célok*, *célkitűzések*, amelyek értékhierarchiába rendeződnek, különböző érzelmek kapcsolódnak hozzájuk, jelentőségük is különböző, de együtt szabják meg a cselekvések igazodási keretét. Az értékek alkotják a társadalom „*tervét*”, azt fejezik ki, aminek lennie kellene, vagyis ideák, eszmények. A normák ezzel szemben kijelölik a célok elérésének elfogadható, megengedhető *módjait*, amelyek erkölcsökben (társadalmilag helyesnek tartott viselkedésmintákban) vagy intézményekben (rendszerekben, formákban, szokásokban) öltenek testet. A normák nem szükségszerűen technikai, hatékonysági jellegűek, hanem gyakran értékekkel megterhelt érzelmekkel telítettek. Merton kategóriái szerint lehetnek szigorúan előírt, előnyben részesített, megengedett vagy tiltott viselkedésminták (Merton, 2002, 214-215. p.). Mindenesetre míg az értékek helyzettől

függetlenek és belülről fakadnak, a normák többnyire egy adott helyzethez kötöttek és meghatározzák a társadalmilag elvárt cselekvést. Az attitűdök ezzel szemben adott tárgyakra, személyekre helyzetekre vonatkozó egyéni és csoportreakciók, amelyek azt tükrözik, hogy bizonyos értékek elfogadása milyen konkrét viselkedéseket és véleményeket eredményez. Az attitűdök tehát az értékeknél sokkal kevésbé absztraktak.

A közgazdaságtan és a szociológia metszésvonalában húzódik az értékek sajátos, interdiszciplináris értelmezése, melynek során a teoretikusok a gazdaság és a társadalom komplex viszonyrendszerében foglalkoznak az értékek kérdésével. A szociológia oldaláról Granovetter (1985) fogalmazta meg először a gazdaság társadalmi beágyazódottságára vonatkozó elméleti keretet. Az új gazdaságszociológiai gondolatrendszer fontos eredménye a közgazdaságtanon belül kibontakozó kultúraközpontú (értékközpontú) irányzat, amely a gazdasági fejlődés és a kultúra összefüggéseinek vizsgálatával foglalkozik. Az irányzatnak olyan nagyhatású képviselői vannak, mint Harrison (1985 és 2000), Temin (1997), Landes (1998), Huntington (Harrisonnal közösen 2000), Jones (2006). A kultúra és a gazdaság összefüggéseinek kérdéseivel részletesen foglalkozik Ságvári (2009).

Bár a pszichológia irodalma nagyobb jelentőséget tulajdonít az attitűddel kapcsolatos kérdéseknek, mint az értékeknek, mégis két pszichológus nevéhez fűződnek az értékelméletekben és értékutatásokban gyakran használatos modellek, tesztek. Milton Rokeach amerikai szociálpszichológus az alapvető értékek hitekkkel és attitűdökkel való kapcsolatának filozófiai megalapozása után kidolgozta az alapvető értékek empirikus kutatásokban alkalmazható rendszerét, a *Rokeach Value Survey*-t (RVS) (Rokeach, 1968; 1973). Az RVS tulajdonképpen az értékek osztályozási rendszere, amely két értékosztályt különböztet meg, az ún. *célértékeket* és az *eszközértékeket*, és mindegyikhez 18 önálló értéket rendel (1. táblázat). A célértékek azokra a vágyott végállapotokra vonatkoznak, amelyeket az egyén élete során el szeretne érni, így nem véletlen, hogy a különböző kultúrákban élő emberek célértékei jelentősen különböznek. A célértékek elérésének eszközei, vagyis a kíváncs viselkedési módok az eszközértékek.

1. táblázat: A Rokeach Value Survey cél- és eszközértékei

A./ Célértékek	B./ Eszközértékek
1. béke (a world of peace)	1. bátorság (courage)
2. belső harmónia (inner harmony)	2. becsvágy (ambition)
3. boldogság (happiness)	3. engedelmesség (obedience)
4. bölcsesség (wisdom)	4. fantázia (imagination)
5. családi biztonság (family security)	5. fegyelmezettség (self-control)
6. egyenlőség (equality)	6. felelősségtudat (responsibility)
7. elégedettség érzése (a sense of accomplishment)	7. hatékonyság (capability)
8. a haza biztonsága (national security)	8. intellektus (intellect)
9. igaz barátság (true friendship)	9. jókedély (cheerfulness)
10. igaz szerelem (mature love)	10. logikus gondolkodás (logic)
11. izgalmas élet (an exciting life)	11. megbocsátás (forgiveness)
12. kényelmes élet, anyagi jólét (a comfortable life, material well being)	12. önállóság, függetlenség (independence)
13. önbecsülés (self-respect)	13. őszinteség (honesty)

14. öröm (pleasure)	14. segítőkészség (helpfulness)
15. szabadság (freedom)	15. széles látókör (broad-mindedness)
16. szépség (a world of beauty)	16. szeretet (love)
17. társadalmi elismerés (social recognition)	17. tisztaság (cleanliness)
18. üdvözülés (salvation)	18. udvariasság (politeness)

Forrás: Rokeach, 1973

Az RVS-rendszer nemzetközileg általánosan elfogadott, pszichológiai vizsgálatokban, valamint szociológiai- és marketingkutatásokban is széles körben használt értékteszt. A vizsgálat során a résztvevőknek aszerint kell a célértékeket sorbarendezi, hogy azok mennyire fontosak számukra, míg az eszközértékeket abból a szempontból, hogy mennyire játszanak vezérlő szerepet az életükben.

A másik jelentős pszichológiai értékorientációs elmélet és modell kidolgozása az ugyancsak pszichológus Shalom Schwartz nevéhez fűződik, aki tíz olyan motivációs szempontból eltérő alapértéket határozott meg az emberek értékorientációk szerinti jellemzésére, amelyeket az emberek minden kultúrában elismernek. Ezek az értékek azért tekinthetők általánosnak, mert az emberi lét alábbi három univerzális követelményén alapulnak:

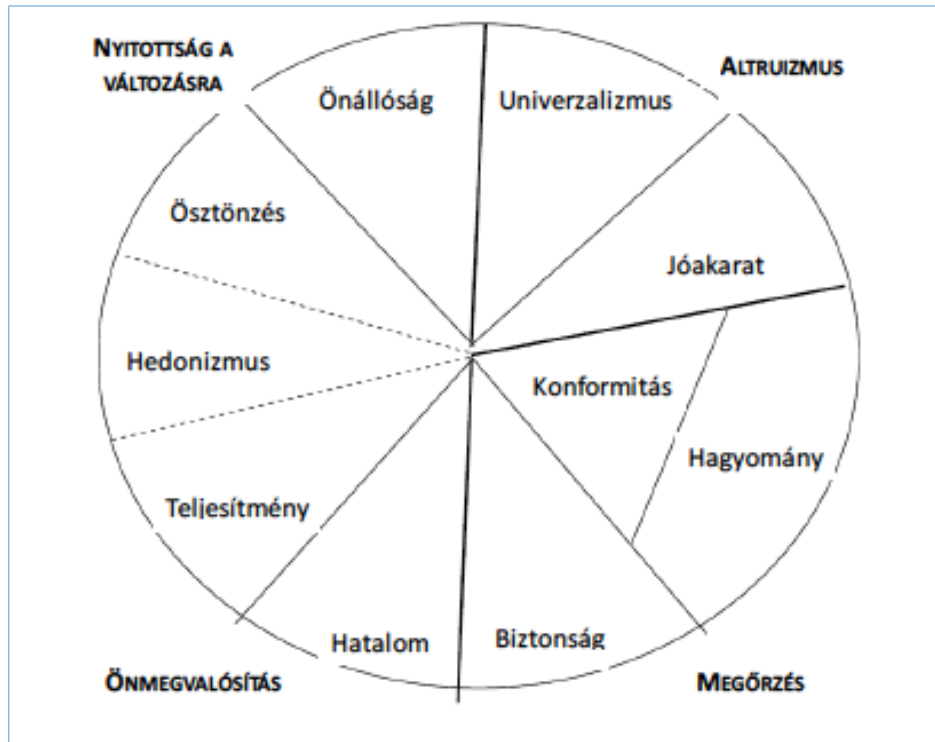
- az egyének mint biológiai szervezetek szükségletei
- a koordinált társadalmi interakciók kellékei
- a csoportok túlélési és jóléti szükségletei.

Schwartz minden érték esetében részletes leírást ad az érték tartalmáról. Az önállóság érték pl. a független gondolat- és cselekvésválasztás, alkotás, felfedezés célokkal jellemezhető, kreativitás, szabadság, kíváncsiság, függetlenség stb. a szinonimája.

Az alapértékek két bipoláris dimenzió mentén szerveződnek:

- nyitottság a változásra vs. megőrzés, megtartás
- önmegvalósítás vs. altruizmus

Az alapértékek dinamikus kapcsolatban vannak egymással: egyes értékek ellentétesek, mások kompatibilisek. Ellentétes pl. a hatalom és a jóakarat, kompatibilis a konformitás és a biztonság. Az elmélet középpontjában az a gondolat áll, hogy az értékek körkörös struktúrát alkotnak, amely kulturálisan univerzális, tükrözi az értékek által kifejezett motivációkat és az emberi motivációk általános jellegét sugallja. Az elkülönült értékek kontinuum jellegét a szomszédos értékek közös motivációs hangsúlya teremti meg. Pl. a hatalom és a teljesítmény közösen a társadalmi kiválóságot és nagyra becsülést alkotja, a teljesítmény és a hedonizmus pedig az én-központú elégedettséget (1. ábra) (Schwartz, 2012).

1. ábra: A tíz motivációs értéktípus közötti kapcsolat elméleti modellje (A Schwartz-féle értékdimenziók)

Forrás: Ságvári, 2009 98. p.

Schwartz két módszert is kidolgozott az alapértékek mérésére, a *Schwartz Value Survey-t* (SVS) és a *Portrait Values Questionnaire-t* (PVQ). Az SVS két listába rendezi az értékek jellemzőit, amelyek a potenciális vágyott végállapotról vonatkoznak, és a megkérdezettek ezek fontosságát értékelik egy skálán. A PVQ alternatívaként szerepel a gyerekek körében végzett kutatásoknál, amely 40 embertípus jellemzését tartalmazza, amelyekről a válaszadóknak egy hatfokú skálán kell megjelölniük, hogy mennyire hasonlítanak, illetve nem hasonlítanak rájuk (Schwartz, 2012).

A Schwartz-féle értékmodellt eddig több mint kétszáz kutatás során tesztelték a világ több mint hatvan országában. Ezt az értékmodellt használják a 2001 óta folyó European Social Survey kutatásokban az értékek vizsgálatára.

2. AZ ÉRTÉKEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI ÉS HATÁSUK AZ EGYÉNI, A TÁRSADALMI CSELEKVÉSRE

Amikor az értékekről gondolkodunk, az életünkben fontos dolgokra gondolunk. A sokféle érték a jelentést és a jelentőséget illetően is nagy változatosságot mutat az egyes emberek között. Az értékekkel foglalkozó legtöbb elméletben azonban kitapintható hat fontos általános jellemző:

1. *Az értékek hitek, meggyőződések*, ezért amikor az értékek aktiválódnak, átítatódnak érzelemmel.
2. *Az értékek olyan kívánatos célok*, amelyek a cselekvés motivációjának alapját képezik.
3. *Az értékek túlmutatnak az adott cselekvésen és helyzeten*, sokféle kontextusban értelmezhetők és érvényesíthetők. Ez különbözteti meg az értékeket a normáktól és az attitűdöktől, amelyek rendszerint egyedi cselekvésekre, dolgokra, helyzetekre vonatkoznak.
4. *Az értékek sztenderdként, kritériumként funkcionálnak*, adott helyzetben irányítják választásunkat, értékelésünket. Az emberek az értékek alapján választanak jó és rossz között, de ez a hatás a hétköznapi döntésekben csak ritkán történik tudatosan.
5. *Az értékeket fontosságuk szerint rangsoroljuk*. Az értékrangsorok az egyén vagy akár a társadalom sajátos jellemzői. Megfigyelhető az értékek együttjárása is.
6. *A különböző értékek relatív fontosságuk alapján irányítják a cselekvést*. Az attitűdöket, a viselkedést rendszerint egyszerre több érték alakítja. Az értékek akkor befolyásolják a cselekvést, ha az adott helyzetben relevánsak és fontosak a cselekvő egyén számára (Schwartz, 2012 3-4. p.).

Az értékekről való tudás paradoxona, hogy a nekik tulajdonított fontosság fordítottan aránylik a bizonyíthatósághoz. Az értékek arra vonatkoznak, hogy mi a jó vagy rossz, a szép vagy a rút, a kívánatos vagy a nemkívánatos stb. Ezek a kérdések és a rájuk adott válaszok, illetve a belőlük fakadó cselekvések, értékelések létfontosságúak mind az ember saját életében, mind az emberek egymás közti viszonyaiban. Az értékek ugyan bizonyíthatatlanok (meggyőződések), ugyanakkor poláris szerkezetük és a beléjük vetett hit folytán adódó motivációs erejük révén jelentésekkel teli cselekvési teret képesek teremteni a társadalom tagjai számára. (Csepeli, 2001 131. p.)

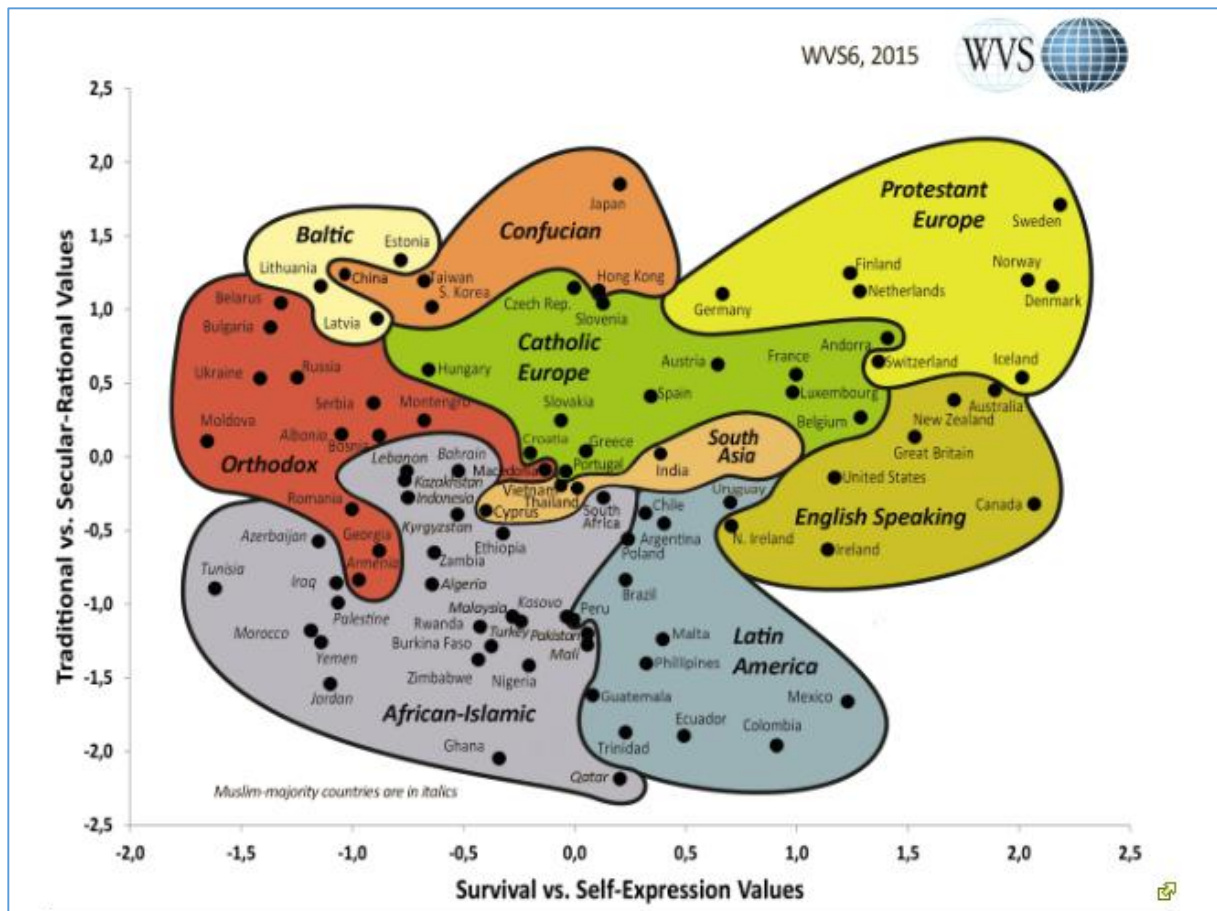
Az értékek hatásmechanizmusára az jellemző, hogy egy adott szituációban az értékek először aktiválódnak. Mivel az értékek meghatározzák a motivációkat, kiválasztódnak azok a cselekvések, amelyeket adekvátak az adott helyzetben. Az értékek irányítják figyelmünket, észlelésünket és természetesen hatással vannak a cselekvésünkre. Ugyanakkor az értékek és a viselkedés között nincs kizárólagos, determinisztikus kapcsolat, nincs minden cselekedet mögött határozott értékpreferencia. Rendszerint több érték együttesen és más tényezők (pl. a társas hatások) befolyása mellett alakítja a viselkedésünket. Az értékek mögött nincs mindig erős érvrendszer, és közöttük a konzisztencia is lehet igen gyenge. Mivel közös értékből viszonylag kevés van, az értékek fontossági sorrendje lesz a meghatározó. Így formálódnak az egymáshoz hasonlatos értékrendek, értékpreferenciák. A társadalom szintjén a párhuzamosan létező értékrendek alakítják ki a társadalom értékrendszerét, amely rendszerint erősen tagolt és a törésvonalak nem feltétlenül esnek egybe a társadalom hagyományos – osztály, réteg – szerkezetével. Ugyanakkor az is jellemző, hogy az értékek nehezen változnak mind az egyén, mind a társadalom esetében (Ságvári, 2009 31. p.)

3. ÉRTÉKVIZSGÁLATOK MAGYARORSZÁGON ÉS A MAGYARORSZÁGOT IS ÉRINTŐ KÜLFÖLDI KUTATÁSOKBAN

3.1. A nemzetközi értékkutatások hullámai

Az értékvizsgálatok általános történetének áttekintésekor Ságvári Bence azt állapítja meg, hogy az értékek módszeres kutatása már a 20. század közepén elkezdődött, és az azóta eltelt idő alatt ez a kutatási irány mind a külföldi, mind a hazai szociológia egyik legfontosabb vizsgálati területévé vált, ennek ellenére az empirikus módszerekkel történő vizsgálat, az értékek fontosságának és erősségének mérése mindmáig számos problémával terhelt. Különösen az elmélet és az empíria közötti kapcsolat gyenge.

Az 1950-70-ig terjedő első korszakban megtörtént a kutatások elméleti alapjainak lerakása az értékekkel kapcsolatos legfontosabb összefüggések megállapításával (pl. hogy az értékek az emberi viselkedés alapvető meghatározói, egymással nem mindig konzisztensek, de stabilak), de még kevés volt a valóban empirikus alapokon nyugvó vizsgálat, és azok is csak kisebb csoportokra terjedtek ki. Az 1980-as években felerősödtek a vizsgálatokkal szembeni kritikus hangok, ugyanakkor tovább folyt a módszertan fejlesztése, és ebben az időszakban indult el az Inglehart vezette nemzetközi kutatássorozat, a World Values Survey (WVS). A kutatás nemzetközi és kultúraközi értékrendszerbeli változások monitorozását tűzte ki célul. A kutatások adatbázisai alapján Inglehart dolgozta ki a kulturális, értékrendszerbeli változások átfogó elméletét. Magyarország egyedülként a volt szocialista blokkból a kezdetektől részt vesz a kutatásokban. Ez a tény nagyban hozzájárult a hazai fejlett értékkutatás kialakulásához. Megkezdődött az elsősorban módszertani különbségeken nyugvó irányzatok szétválása, bár a szűkebben vett értékkutatás elköteleződött a kvantitatív, kérdőíves módszer mellett. Elindult a European Value Study (EVS) és a European Social Survey (ESS) is a WVS mellett, ami egyre több összehasonlítható longitudinális adattal szolgált. Napjainkban különböző forgatókönyvei vannak az értékkutatások jövőjének. A posztmodern és a vele szembenálló partikuláris megközelítés mellett talán a legjelentősebb az értékek holisztikus felfogásából kiinduló dimenzionalista iskola, amely a még értelmezhető és mérhető univerzális értékekre koncentrálni és általánosságban magyarázza az emberi viselkedés háttérét jelentő normák, attitűdök, életstílusok változását. Ehhez sorolhatók az értékkutatások legjelentősebb képviselői, Inglehart, Rokeach és Schwartz is (Ságvári, 2009). Az eddigi kutatások eredményeként nagy adatbázisok állnak rendelkezésre, amelyek olyan népszerű elméleteket alapoznak meg, mint pl. a kulturális zónák elmélete (2. ábra).

2. ábra: Kulturális térkép – WVS 6. hullám 2010-2014

Forrás: Inglehart, R. – Welzel, C. (2015)

A WVS kutatás legfontosabb eredménye, az ún. kulturális térkép azért vált népszerűvé, mert hosszú évek adatainak elemzésével tudta igazolni, hogy az emberek hite (értékrendje, kultúrája) kulcsszerepet játszik a gazdasági fejlődésben, a demokrácia felemelkedésében és kiteljesedésében, a nemek közötti egyenlőség és a hatékony kormányzás megteremtésében. A politikatudós Inglehart és Welzel által a WVS adataiból végzett elemzés azt bizonyította, hogy a világon két fő dimenziója van a kultúrákon átívelő változóknak:

- *hagyományos értékek vs. szekuláris-racionális értékek*
- *túlélési értékek vs. önkifejező értékek*

A *tradicionális értékek* a vallás, a gyerek-szülő kapcsolat, a hatalmi tekintély és a hagyományos családi értékek fontosságát hangsúlyozzák. Az ezeket az értékeket elfogadó emberek elutasítják a válást, az abortuszt, az eutanáziát és az öngyilkosságot. Az ide tartozó társadalmakra a a nagyfokú nemzeti büszkeség és a nacionalista jelleg jellemző.

A *szekuláris-racionális értékek* a fentiekkel ellentétben kisebb hangsúlyt helyeznek a vallásra, a tradicionális családi értékekre és a hatalomra. A válás, az abortusz, az eutanázia és az öngyilkosság viszonylagosan elfogadott, bár az öngyilkosság nem szükségszerűen gyakoribb.

A *túlélési értékek* a gazdasági és a fizikai biztonságra helyezik a hangsúlyt. Etnocentrikus életfelfogással párosul és alacsony szintű bizalom, illetve tolerancia jellemzi.

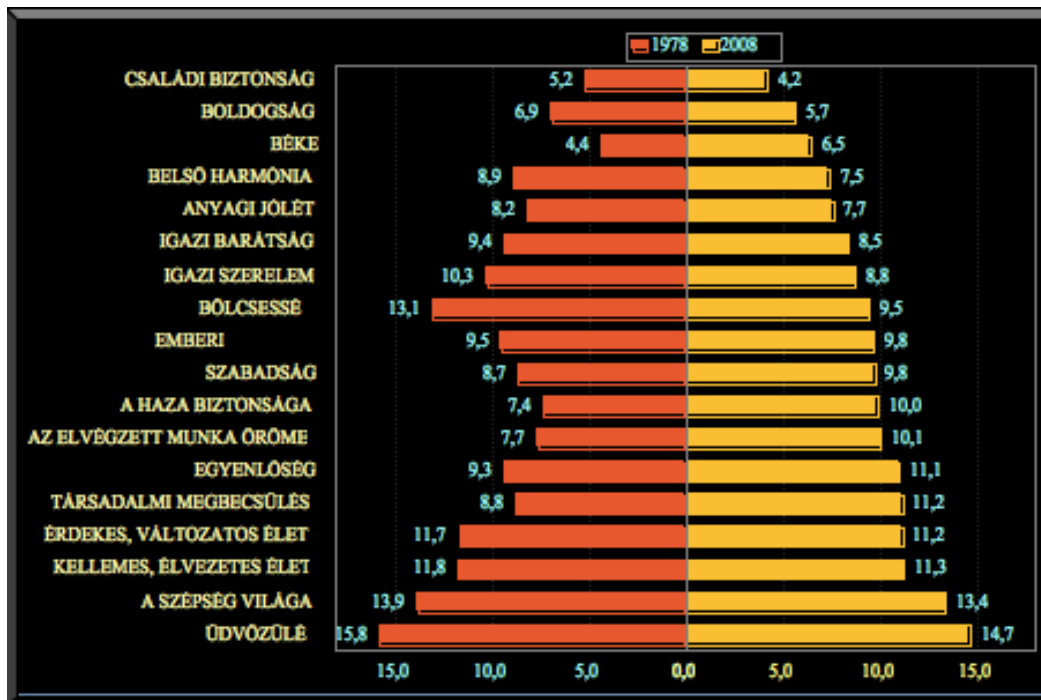
Az önkifejező értékek nagy jelentőséget tulajdonítanak a környezetvédelemnek, növekvő toleranciával viseltetnek a külföldiek, a melegek és leszbikusok, a nemi egyenlőség iránt és erőteljesen érdeklődnek a gazdasági és politikai döntéshozatalban való részvétel iránt.

A leegyszerűsített kultúraelemzés azt mondja, hogy az életszínvonalban bekövetkező növekedés és fejlődő országból az iparosodáson át a posztindusztriális tudástársadalomba való átalakulás révén egy ország a bal alsó sarokból (tradicionális – biztonságra törekvő, materialista) a jobb felső sarokba (szekularizált – önmegvalósító, nyitott) mozdul el, ami mindkét dimenzióban átalakulást jelent, vagyis meghatározóvá válnak a szekularizált-racionális, valamint az önmegvalósítási értékek. Ez a fejlődési irány azonban csak a protestáns Európára jellemző, ahol kétségtelenül a világon a legmagasabb jólét alakult ki eddig. Ezzel szemben számos más értékstruktúra mintázat is megfigyelhető. Ami Magyarországot illeti: az egyik dimenzióban jellemző a posztmodern értékek előretörése, a másokban azonban nem történt változás, így Magyarország egy szekularizált-racionális, de erősen materiális, túlélési értékeket preferáló országmintát mutat, hasonlóan a kelet-európai volt szocialista országokhoz, az ún. ortodox kulturális (érték) régióhoz. Ezt az értékstruktúrát a bezárkózás, a passzivitás, az intolerancia, a bizalmatlanság, az öngondoskodás hiánya jellemzi leginkább.

3.2. Az értékek változása Magyarországon az értékvizsgálatok tükrében

A hazai értékutatások az 1970-es évek végén, a 80-as évek elején indultak. A Hankiss Elemér vezetésével működő értékpszichológiai műhely a Rokeach-teszt felhasználásával vizsgálta a magyar lakosság értékrendjét. Az 1980-as évek elejének legfőbb kutatási eredménye annak feltárása volt, hogy a magyar lakosság körében a szekularizációval és individualizációval kapcsolatos értékek széles társadalmi támogatottsága mellett a posztmodern értékek – a nyitott gondolkodás, a mások iránti bizalom, a tolerancia, a kockázatvállalás, az öngondoskodás – alig jelennek meg. Egy évtizeddel később az 1993-as Magyar Háztartás Panel vizsgálatból Róbert Péter (1996) továbbra is a posztmateriális értékeknek a materiális értékektől való jelentős elmaradását regisztrálja Inglehart értéktesztjének felhasználásával (Keller, 2010 43. p.) A posztmateriális, posztmodern értékek a nyitott gondolkodást képviselik, ide sorolható a mások iránti bizalom, a tolerancia, a kockázatvállalás. Magyarországon ezzel szemben egyfajta zártság és befelé fordulás a jellemzőbb.

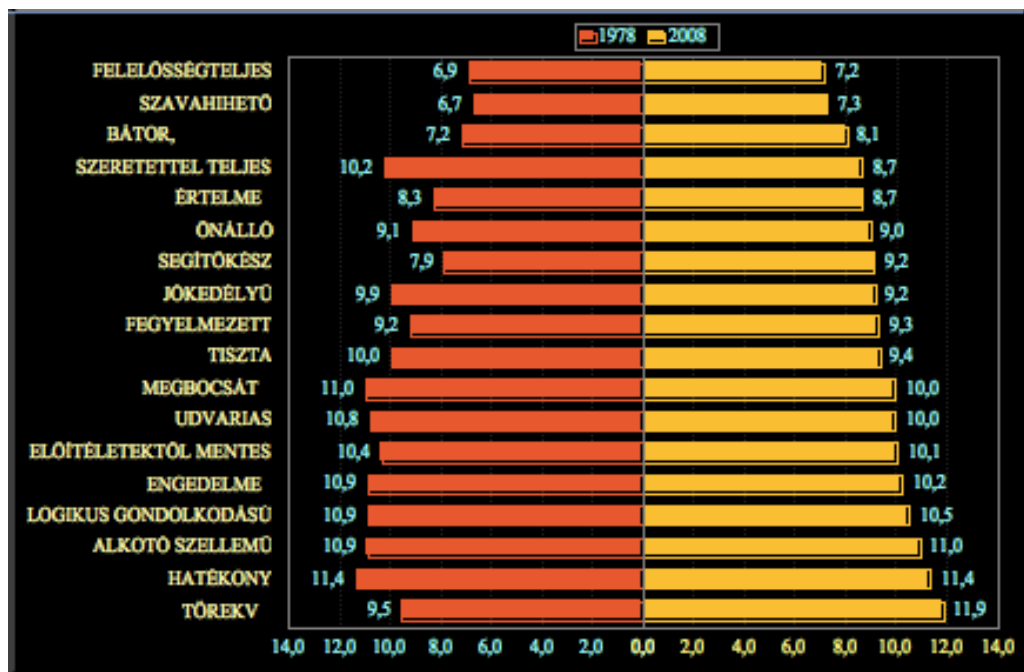
A Rokeach-teszt alapján Füstös és Szalma (2009) elemezte, hogy miként változott a célértékek preferencia-sorrendje 1978 és 2008 között Magyarországon. A 3. ábrából látható (minél alacsonyabb érték tartozik egy célértékhez, annál fontosabb), hogy 1978-ban a *béke* volt a legfontosabb célérték, addig 2008-ra a *család* vált a legfontosabb célértékké. Legkevésbé preferált érték mindkét időszakban az *üdvözülés* és a *szépség világa*. A legnagyobb mértékű változás a *bölcsesség* értékében következett be, amely lényegesen fontosabbá vált 2008-ban. Ugyancsak jelentős – de negatív irányú – változás történt az *egyenlőség*, a *béke*, a *társadalmi megbecsülés*, az *elvégzett munka öröme*, valamint a *haza biztonságának* megítélésében. Szignifikánsan növekedett a fontossága az *igaz szerelem*, a *boldogság* és a *belső harmónia* értékeknek is. A legkevésbé az *érdekes változatos élet*, *szépség világa*, *emberi önérzet* megítélése változott, mert ezek olyan állandó értékek, amelyeknek politikai rendszertől függetlenül stabil helyük van az emberek életében.

3. ábra: Célértékek preferenciáinak változása 1978-2008 között Magyarországon (Rokeach-értékek)

Forrás: Füstös – Szalma, 2009 13. p.

Az 1978-2008 közötti időszakban az eszközértékek preferenciáiban bekövetkezett változások sokkal kisebb horderejűek voltak, mint a célértékek esetében (a 4. ábra). A legnagyobb változás a *törekvő* értékben következett be, melynek fontossága jelentősen csökkent 2008-ra. Szintén csökkent a *szavahihető*, *bátor*, *gerinces* és a *segítőkézség* fontossága, miközben a *szeretettel teljes* érték preferenciája szignifikánsan emelkedett 2008-ra. Ezenkívül a *megbocsátó* és *udvarias* preferencia sorrendje emelkedett. Eközben alig történt változás az *előítéletektől mentes*, *önálló*, *hatékony*, *alkotószellemű*, *fegyelmezett* és *felelősségteljes* preferencia sorrendjében.

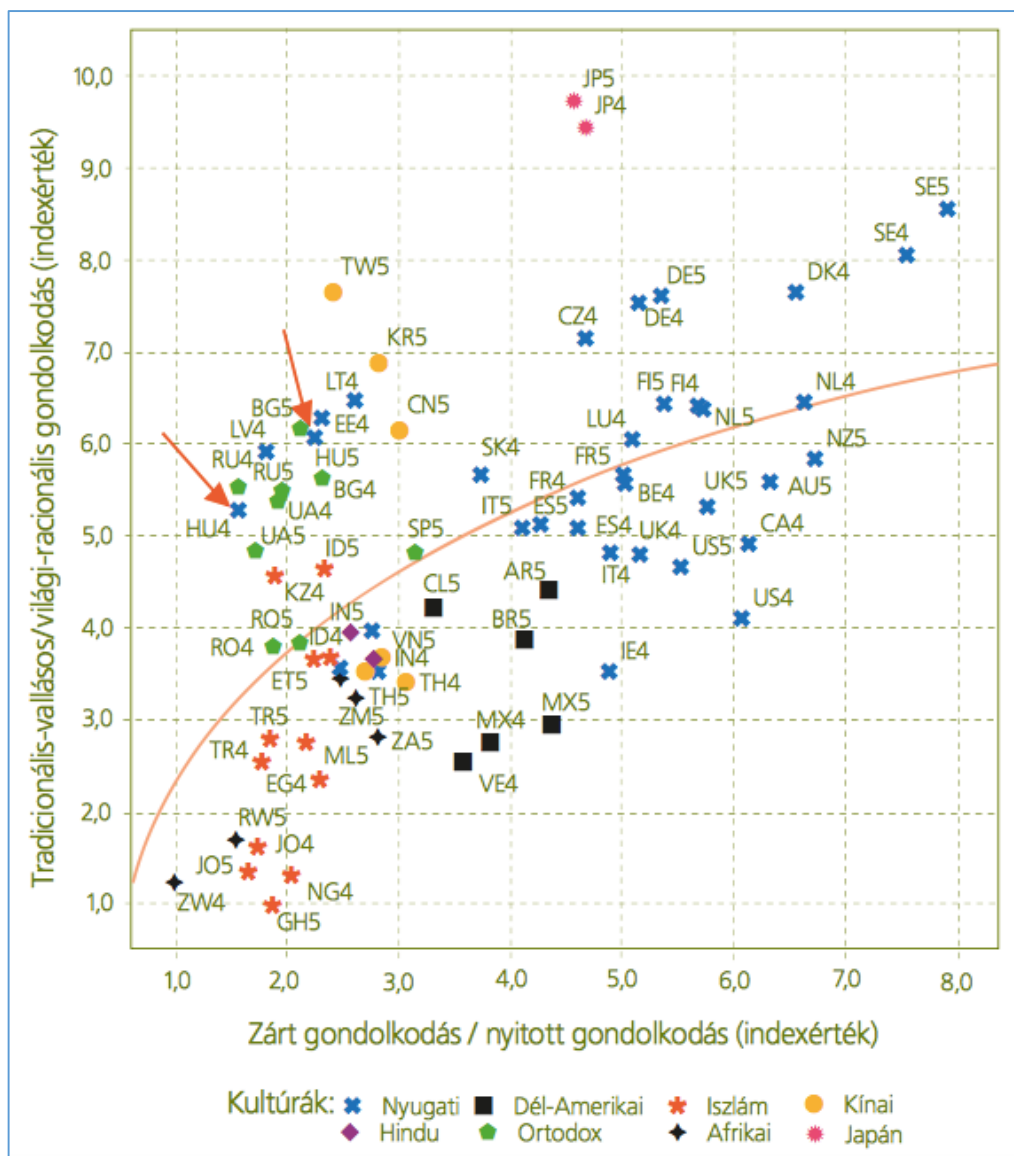
4. ábra: Az eszközértékek változása 1978-2008 között Magyarországon (Rokeach-értékek)
 Forrás: Füstös – Szalma, 2009 17. p.

A 3. és 4. ábra összefoglalóan mutatja, hogy Magyarországon a változó politikai viszonyok idején milyen sajátosságai alakultak ki az értékrendszernek. Az eredmények arról tanúskodnak, hogy 1978-ban még erőteljesen jelen voltak a hivatalos szocialista értékrendszer elemei, amelyet a Rokeach-tesztben a *béke, a haza biztonsága* képvisel.

A rendszerváltozás idejétől háttérbe szorultak mind a klasszikus, mind a hivatalos szocialista értékek, miközben a piacgazdasághoz igazodva megnőtt az anyagi értékek fontossága. 1993-ban a rendszerváltáskor elkezdődött trendek megtorpantak és új értékek emelkedtek fe, amelyből úgy tűnik, hogy az emberek a belső, az individuális értékek felé kezdtek fordulni, amelyek központi értékekké (*igaz szerelem, boldogság*) az egyének életében. Állandó értéknek bizonyult a *család*, amely a magyar társadalomban mindig a legpreferáltabb értékek egyike. Az adatokkal végzett kohorsz-elemzés alátámasztja azt az előfeltevést, hogy az emberek értékrendszere az életkorral változik. A cél-és eszközértékek változását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalomban a vizsgált időszakban az eszköz- és a célértékek változásának üteme eltér egymástól: a célértékek közel kétszer olyan gyors ütemben változtak, mint az eszközértékek. A kidolgozott értékválság-mutató alapján az elemzők azt a következtetést tették, hogy a magyar társadalom az értékválság tünetét mutatja (Füstös – Szalma, 2009 30. p.)

Néhány további kutatás legfontosabb eredményeit kiemelve Keller (2010) megállapítja, hogy a magyarokra nemzetközi viszonylatban is jellemző a bizonytalanságkerülés és a rövid távú gondolkodás (Neuman-Bódi et al. 2008). Magyarország a nemzetközi mezőnyben (a Schwartz-értékteszt alapján) is listavezető a *biztonság*, és sereghajtó a *kihívások* értékelésében (Szabados 2002). A vállalkozó szemlélet/szellem, kockázatvállalás ugyan megtalálható a társadalom egyes csoportjaiban (Varga, 2003), társadalmi szinten azonban nincs általános támogatottságuk ezeknek az értékeknek.

Érdekes egy összefoglaló térkép erejéig azt is megvizsgálni, hogy a nemzetközi összehasonlító értékutatások eredményei alapján hol helyezkedik el Magyarország. A közel 10 évet átfogó WVS 4. és 5. hullámának adatait együtt elemezve láthatjuk egyrészt az egyes országok pozícióváltozását, másrészt az országok helyzetének egymáshoz viszonyított alakulását.

5. ábra: A világ 55 társadalmának pozíciója a tradicionális-vallásos/világi-rationális gondolkodás és a zárt gondolkodás/nyitott gondolkodás által kirajzolt értéktérben – elmozdulások 5-6 év leforgása alatt
 Forrás: Keller, 2009

Az 5. ábrán látható térkép többek között azt mutatja, hogy a a WVS adatfelvétel két hulláma között eltelt évtizedben (1999-2009-ig) Magyarország valamelyest szekularizáltabb és nyitottabb lett, de még az 5. hullám friss magyar adatai alapján is messze elmarad a 4. hullámban felvett cseh vagy szlovák adatoktól.

A magyarok általában zárt gondolkodásúak, vagyis passzívak a közügyekben, kevésbé öngondoskodóak, s nem igazán vállalják az egyéni felelősséget. Magyarország – attól a nyugati kultúrától eltérően, amelyhez történelme és földrajzi pozíciója alapján egyébként tartozik

– a zárt gondolkodás jegyeit mutatja. Ez megfigyelhető abban, hogy a magyarok kevésbé tartják fontosnak a civil és politikai szabadságjogokat, kisebb mértékű a mindennapi aktív politikai szerepvállalásuk, kevésbé tolerálják a másságot, értékszerkezetükben kisebb szerepet játszanak az önmegvalósítási értékek, és kevésbé bíznak másokban. A magyarországi zárt gondolkodás elemzése kapcsán Tóth (2009) a bizalmatlanságra, normazavarokra és paternalizmusra hívja fel a figyelmet. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezekben a kutatásokban az elemzés egységei országok voltak, és az összefüggések nem feltétlenül igazak egyéni szinten.

A szociológiai értékutatások eredményeivel cseng össze annak a kutatásnak az eredménye, amely hazánkban elsőként marketingszemléletben foglalkozott az értékek vizsgálatával. A kutatásra az EU támogatásával az ACE/EVE projekt keretében 1992-ben került sor, amelyet az értékváltozások figyelemmel kísérésének érdekében még három alkalommal – 1997-ben, 2001-ben és 2004-ben – megismételtek a Fogyasztói Bizalom Index kutatási projekt keretében. Hofmeister-Tóth – Simányi 2006-ban írt tanulmányukban foglalták össze az értékek változásának tendenciáival kapcsolatos több évnyi kutatási eredményüket. A tanulmány fő megállapítása, hogy az értékek változásában hangsúlyeltolódás figyelhető meg a másokra irányuló értékekkel szemben azon értékek irányába, amelyek az egyénre irányulnak. Így a vizsgált időszakban (1992 – 2004) egyre csökkenő fontosságot kaptak az olyan értékek mint az *udvariasság, a segítőkészség, a felelősségteljesség*, amelyek az egyén környezetére irányulva érvényesülnek. Ezzel szemben egyre népszerűbbé váltak és egyre előrébb jutottak az értékek fontossági sorrendjében az *egészség, boldogság, belső harmónia*, amelyek az egyén személyes fizikai és érzelmi állapotára vonatkoznak.

Ez a jelenség a korábbi szocialista szolidaritással szemben az új életkörülményekhez igazodik, a piacgazdaság mechanizmusaira reflektál, hiszen az eszközértékekkel szemben a célértékek fontossága felé tolódik el a hangsúly. Az 1990-es évek elején a magyar lakosság még nagyobb hangsúlyt helyezett az eszközértékekre, főleg azokra, amelyek a hagyományokon alapuló életmódra vonatkoztak. Ezek az értékek képezték a társadalom erkölcsi alapját, amelyek magukban hordoztak egyfajta kötelező jelleget. Ez abban nyilvánult meg, hogy a szembenálló véleményeket vagy magatartást a társadalom negatívan ítélte meg. A rendszerváltozás után a társas kontroll csökkent és a másoknak való megfelelés kevésbé lett fontos. Emellett, a gyorsan változó környezetben, az emberek már nem tudnak olyan rutinokban bízni, amelyek révén biztos elérik a vágyaikat. innovatívnak kell lenniük az utak és megoldások megtalálásában, ami szintén magyarázhatja a célértékek felértékelődését az eszközértékekkel szemben.

4. AZ EGÉSZSÉG DEFINÍCIÓS ELEMEI

4.1. Az egészség fogalma és dimenziói

A mai elméleti meghatározások szerint az egészség nem a betegség hiányával, hanem bizonyos pozitív állapotok fennállásával írható le. Ez a komplexitás a *testi, lelki és szociális jóllét* dimenzióiban ragadható meg. 1948-as megalakulásakor az *Egészségügyi Világszervezet* (WHO) az egészséget a következőképpen definiálta: „Az egészség a teljes testi, lelki és szociális jóllét állapota, és nem csupán a betegség vagy fogyatékoság hiánya”. Ez a meghatározás felváltotta a hagyományos betegség-központú meghatározást, ezért mint paradigmaváltás igen jelentős, hiszen az egészség fogalmának kiterjesztett korszerű megközelítését máig ez jelenti.

- A *testi-fizikai jóllét* megítélése az egyén számára elsősorban azt jelenti, hogy mennyire képes mindennapi teendőinek és feladatainak ellátására, például képes-e az önellátásra, vannak-e fájdalmai, küzd-e betegséggel/betegségekkel.
- A *lelki dimenzió* az emocionális és mentális jóllét különböző szempontjait foglalja magába, mint például a biztonságerzetet, az örömet és a nyugalmat, illetve ezek hiányát, a depressziót, a szorongást és a félelmet.
- A *szociális jóllét* a társas integrációra utal, és a személy azon képességét jelzi, amelynek segítségével megfelel a mindennapi élet kihívásainak, megfelelő és kielégítő kapcsolatot tart fenn családtagjaival, ismerőseivel, munkatársaival, illetve képes beilleszkedni a szűkebb és tágabb közösségbe.

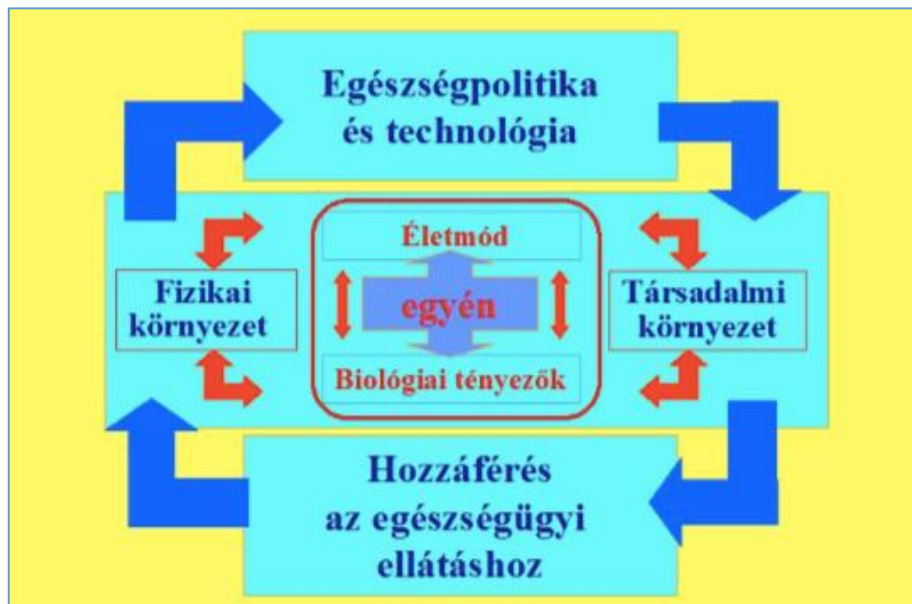
Az egészségi állapot fenti meghatározása szerint akkor beszélhetünk egészségről, ha az egyén és környezete közt egyensúlyi helyzet alakul ki, azaz a szervezet hatékonyan adaptálódik környezetéhez. Az egészség egyben képesség, az az alap, mely lehetővé teszi, hogy az emberek valóra váltsák a bennük rejlő lehetőségeket és elérjék céljaikat. Ez az értelmezés módot ad arra, hogy a maga konkrétságában egyénileg mást és mást értsünk egészséggnek.

Ha egy egyénről meg akarjuk megállapítani, hogy milyen az egészségi állapota, a fenti definíció értelmében számos tényezőt kell értékelnünk. Az *egészség főbb dimenziói* a következők:

- biológiai egészség: a szervezetünk megfelelő működése
- lelki egészség: személyes világnézetünk, magatartásbeli alapelveink, illetve a tudat nyugalmanak és az önmagunkkal szembeni békének a jele
- mentális egészség: a tiszta és következetes gondolkodásra való képesség
- emocionális egészség: az érzések felismerésének, illetve azok megfelelő kifejezésének a képessége
- szociális egészség: másokkal való kapcsolatok kialakításának egészsége

4.2. Az egészségi állapotot meghatározó tényezők

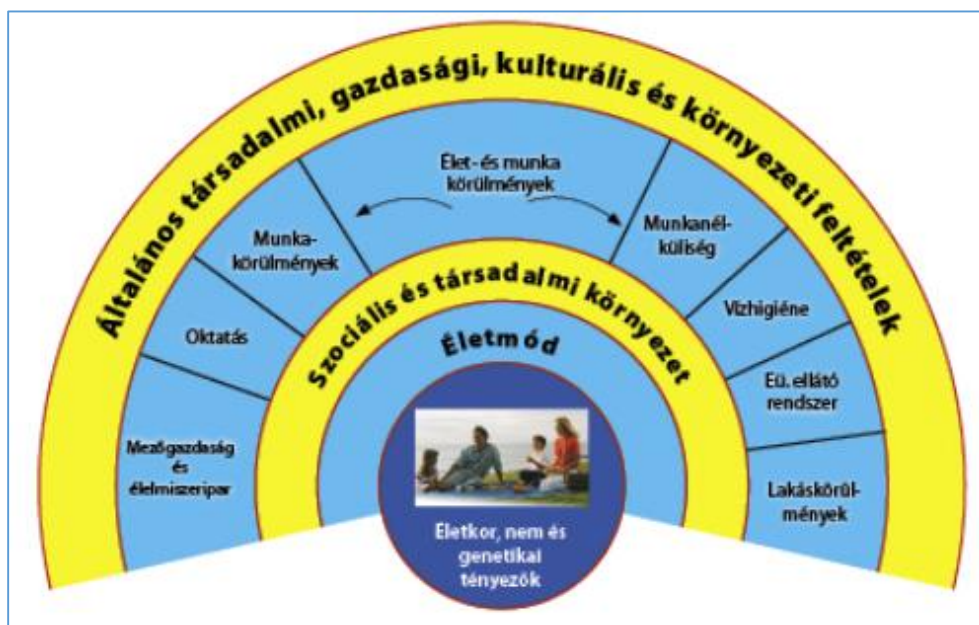
Az egyén egészségi állapotát alapvetően genetikai adottságai és életmódja határozza meg, melyekre hatnak különböző külső tényezők, a fizikai és a társadalmi környezet. Az egészségi állapotot befolyásolja az egészségpolitika, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, valamint az egészségügyi ellátás struktúrájának és folyamatának minősége (6. ábra).

6. ábra: Az egészségi állapotot meghatározó tényezők

Forrás: Pro-Qaly

Az egyén egészségi állapotát meghatározó, befolyásoló tényezők körében részletesen is érdemes átgondolni és sorra venni a társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti feltételeket (7. ábra). Az adott genetikai kóddal, biológiai tényezőkkel rendelkező egyént ugyanis számtalan, az egészségre hatással lévő, módosítható tényező veszi körbe. Ezek első rétegében az egyén személyes viselkedési formái, és életstílusa helyezkedik el, amelyekkel folyamatosan hatást gyakorol egészségi állapotára, javíthatja vagy károsíthatja az egészségét.

7. ábra: Az egészségi állapotot társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti feltételek

Forrás: Pro-Qaly

Az egyént barátai és közösségei és azok normái is befolyásolják, így a második réteg ezeket a hatásokat tartalmazza. A harmadik rétegbe strukturális tényezők tartoznak: a lakás, a munkakörülmények, az alapvető fontosságú szolgáltatások és ellátások hozzáférhetősége. A

negyedik rétegbe a társadalom működésének egészét érintő befolyásoló tényezők kerültek (Pro-Qaly, 2015).

4.3. Az egészség érték-portfóliójának meghatározása

Az egészség mint érték általánosságban vett fogalmát mindazokkal a tényezőkkel operacionalizálhatjuk, amelyek eszközértékként szerepelhetnek a megfelelő egészségi állapot elérésében, megtartásában, helyreállításában. Ha ezeket meg akarjuk nevezni, lényegében össze kell állítani egy olyan portfóliót, amelynek elemei az egészségi állapottal kapcsolatos fenti célok elérését támogatják az egyén, a családok és az egész lakosság szempontjából. Az egészség érték-portfólióját nagyobb kategóriákba rendezve strukturálhatjuk, így beszélhetünk az életmód, a megelőzés és a gyógyítás/gyógyulás kategóriáiról, melyek mindegyike további részkérdésekből tevődik össze. Ezek tulajdonképpen azok az egészségmagatartási, viselkedési tényezők, amelyek megvalósulása segíti a célérték érvényre jutását.

- egészséges életmód, minőségi élet
 - egészségestudatos táplálkozás (egészséges mennyiség, minőség, idő, élelmiszerhigiénia)
 - egészséges ivóvíz biztosítása
 - mértékletes alkoholfogyasztás
 - testápolás, higiénia
 - sport, mozgás
 - minőségi szabadidő (hobbi, rekreáció, kapcsolatok, kultúra, utazás) biztosítása
 - dohányzás, drog, egyéb szerek mellőzése
 - allergén termékek kerülése
 - egészséges környezet (lakás, közlekedés) biztosítás
 - lelki egészség
- megelőzés
 - egészségi állapottal való foglalkozás
 - védőoltások igénybevétele
 - szűrővizsgálatok igénybevétele
 - oktatás, életvezetési tanácsok igénybevétele
 - tudatos vásárlói magatartás
 - preventív gyógyszerfogyasztás, funkcionális élelmiszerek
 - tájékozottág, informáltság
- gyógyítás/gyógyulás
 - együttműködés az alapellátással
 - együttműködés a szakellátással
 - alternatív gyógymódok, kezelések

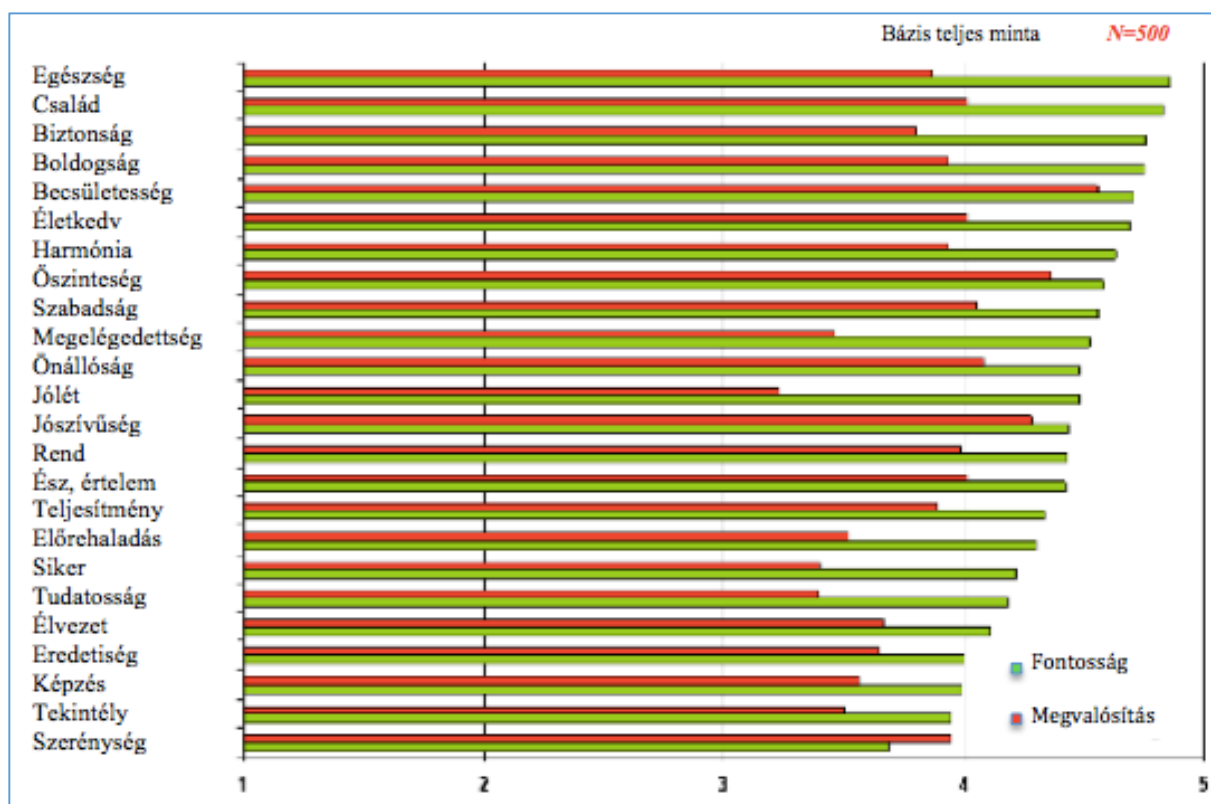
Az egészségportfólió azt a check-listát jelentheti, amelyet az egészség mint érték megvalósulásának értékeléséhez, az egészségmagatartás vizsgálatához felhasználhatunk.

5. AZ EGÉSZSÉG MINT CÉLÉRTÉK A MAGYAR LAKOSSÁG KÖRÉBEN

Az általános értékvizsgálatok eredményéből arra a következtetésre juthatunk, hogy az egészség fontos helyet foglal el a személyes értékek rangsorában, hiszen alapvetően individuális kérdés és számos olyan aspektusa is van, amely erőteljesen illeszkedik a materiális értékrendhez (fittség, fizikai erő, jó külső stb.).

„A fogyasztóvá válás folyamata Magyarországon” című OTKA kutatás keretében 2006/2007-ben került sor arra a vizsgálatra, amely a személyes értékek körében egy 950 fős reprezentatív mintán mérte az egészség mint érték fontosságát (Hofmeister-Tóth – Neulinger, 2009). A kutatás érdekessége, hogy mérésekor a kutatók két dimenziót vettek figyelembe, egyrészt az *értékek fontosságát*, másrészt az *értékek megvalósulását* az egyének életében. A kutatás eredményei szerint a magkérdezettek teljes körében az értékek fontossági sorrendjében az *egészség áll az első helyen*, ezt követi a család, biztonság, boldogság és becsületesség. A válaszadók szerint a legkevésbé fontos értékek a szerénység, tekintély, képzés, eredetiség és élvezet voltak (8. ábra).

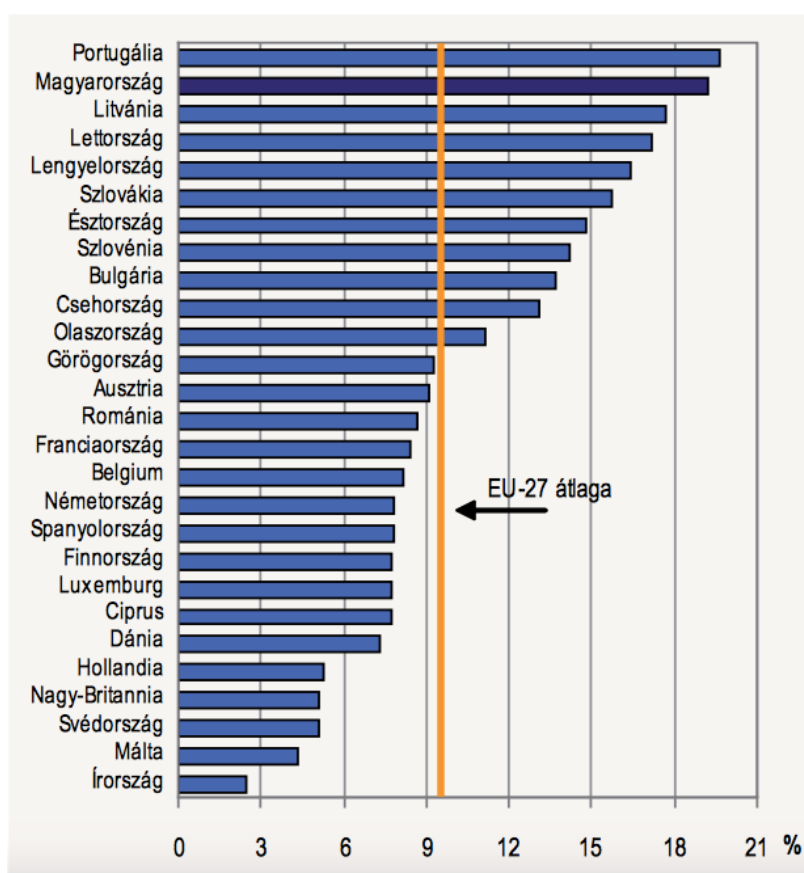
Az értékek fontosságát korcsoportok szerinti bontásban is vizsgálták. Ebből a szempontból leginkább a legfiatalabb korosztály tért el a teljes mintától és a többi korcsoporttól. A legfiatalabbak szerint az *életkedv* a legfontosabb érték az egészség előtt, a család csak az ötödik helyen áll. Emellett a szabadság, az őszinteség és a jólét került előkelőbb helyre. A középső korosztály értékei megfelelnek a minta eredményének, a legidősebbek a *becsületességet*, a rendet és a jószívúséget sorolják, a többiekhez képest előbbre. A legifjabb csoport utolsó öt értéke közé az élvezet helyett a takarékoság, a legidősebbeknél a szerénység helyett a siker került be.

8. ábra: A személyes értékek fontossága és elérésük megvalósítása a teljes lakosság körében

Forrás: Hofmeister-Tóth – Neulinger, 2009

Az értékek megvalósulása más sorrendet eredményezett, mint a fontossági rangsor (2. táblázat). A teljes mintában a *becsületesség* került az első helyre, ezt az őszinteség és a család követi. Az első tíz helyezett között mindössze két célérték található: a *szabadság* és a *család*. A többi mind eszközérték, úgymint a jószívűség, önállóság, szerénység. A lista végén állnak a tekintély, megelégedettség, siker, takarékoság és jólét értékek. A hazai lakosság életében a vizsgált értékek majd mindegyike kevésbé valósul meg, mint amennyire azokat fontosnak érzéknék. Statisztikailag minden esetben szignifikáns különbség található a fontosság és a megvalósítás értékeire adott átlagok között egy kivétellel, ez a szerénység. A fontosság szerinti értékelésében a válaszok átlaga magasabb, mint az életben való megvalósításuk értékelése. A 24 értékből 10 esetben van a két válaszcsoport között 0, 7 vagy ennél nagyobb különbség az 5 fokú skálán. Ebből a szempontból az egészség még rosszabb helyen áll, a fontosság és a megvalósulás mintaátlaga közötti különbség ugyanis 0,98. Ez az eredmény teljesen összecseng az Európai lakossági egészségfelmérés (ELEF) eredményével, amely szerint a tagországok körében a magyar lakosság a második legrosszabbnak ítéli egészségi állapotát. Nálunk csak Portugália mutat rosszabb eredményt (9. ábra).

9. ábra: Az egészségüket rossznak tartók aránya, 2008

Forrás: KSH, 2010

A három korcsoport válaszai között a megvalósulás szempontjából is lényes különbségek láthatóak. A 30 év alattiaknál az életükben megvalósult legfontosabb értékek közé bekerült az egészség és a boldogság, miközben hátrébb csúszott a család és a szabadság. A középső korosztály életében ugyanazok az értékek jelennek meg kisebb sorrendi változással, mint amit a teljes lakoságnál is tapasztaltunk. Egy újdonság, hogy a boldogság része a 10 első értéknek. Az 50 év feletti csoportnál az életükben megjelenő értékek élmezőnyében nincs új elem, ugyanakkor előrébb került a rangsorban a szerénység és a rend, valamint hátrébb áll a sorban a szabadság.

2. táblázat: A személyes értékek fontossága és elérésük megvalósítása közötti különbség a teljes lakosság körében

Értékek fontossága				Értékek megvalósítása			
	Állítás	Átlag	Szórás		Állítás	Átlag	Szórás
1	Egészség	4,86	0,40	1	Becsületesség	4,56	0,66
2	Család	4,83	0,47	2	Őszinte	4,37	0,74
3	Biztonság	4,77	0,50	3	Család	4,33	0,86
4	Boldogság	4,75	0,49	4	Jószívűség	4,29	0,73
5	Becsületesség	4,71	0,57	5	Önállóság	4,08	0,91
6	Életkedv	4,70	0,57	6	Szabadság	4,05	0,88
7	Harmónia	4,63	0,61	7	Életkedv	4,02	0,91
8	Őszinte	4,61	0,63	8	Ész, értelem	4,02	0,80
9	Szabadság	4,57	0,68	9	Rend	3,98	0,88
10	Megelégedettség	4,52	0,72	10	Szerénység	3,96	0,88
11	Önállóság	4,48	0,75	11	Harmónia	3,94	0,87
12	Jólét	4,48	0,71	12	Boldogság	3,93	0,93
13	Jószívűség	4,44	0,71	13	Teljesítmény	3,89	0,85
14	Rend	4,44	0,74	14	Egészség	3,88	0,95
15	Ész, értelem	4,42	0,74	15	Biztonság	3,81	0,94
16	Teljesítmény	4,33	0,79	16	Élvezet	3,67	0,89
17	Előrehaladás	4,31	0,79	17	Eredetiség	3,66	0,83
18	Siker	4,22	0,93	18	Képzés	3,57	1,04
19	Takarékosság	4,18	0,87	19	Előrehaladás	3,52	0,91
20	Élvezet	4,11	0,90	20	Tekintély	3,50	0,90
21	Eredetiség	4,05	0,94	21	Megelégedettség	3,47	0,98
22	Képzés	4,00	0,96	22	Siker	3,41	0,96
23	Tekintély	3,96	0,95	23	Takarékosság	3,40	1,08
24	Szerénység	3,89	1,06	24	Jólét	3,23	1,00

Forrás: Hofmeister-Tóth – Neulinger, 2009

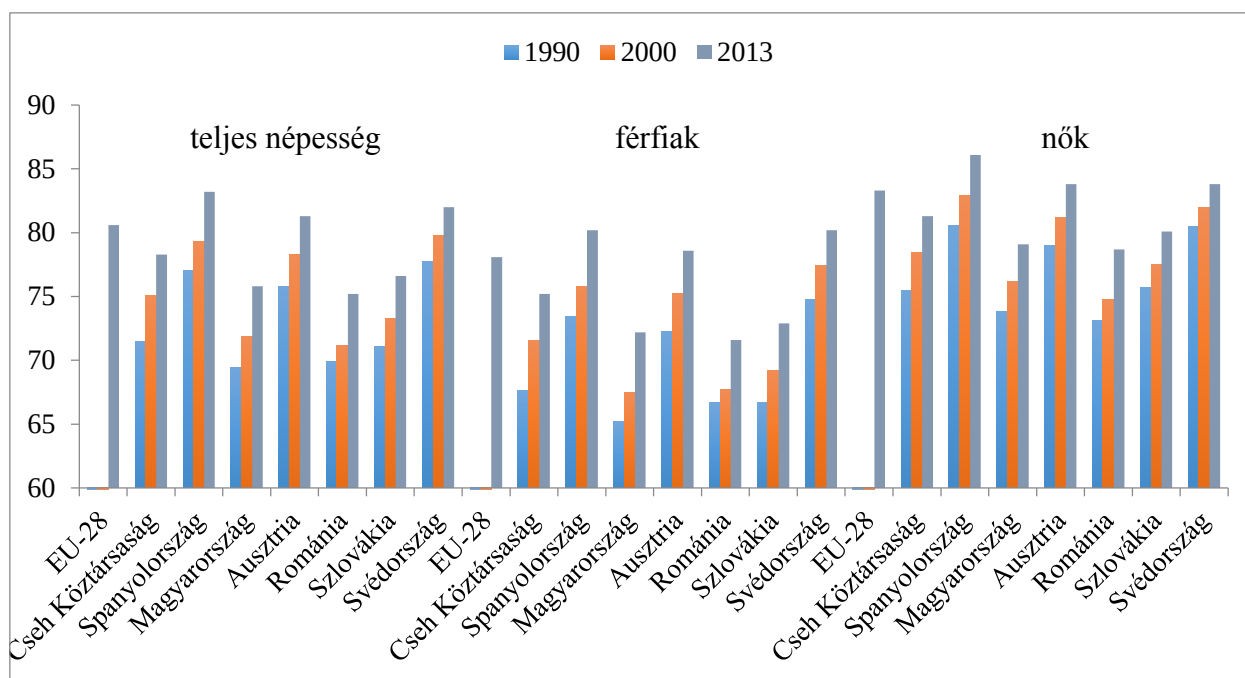
6. AZ EGÉSZSÉG MINT ESZKÖZÉRTÉK A MAGYAR LAKOSSÁG KÖRÉBEN (VISELKEDÉSI JELLEMZŐK)

Az egészség mint érték vizsgálatának másik lehetséges területe azoknak az állapotoknak, tevékenységeknek, viselkedéseknek – az egészségmagatartásnak – a kutatása, amelyek az egészség értéként való kezelését a cselekvésekben manifesztálják. Ennek részletes megvalósítására jelen tanulmány keretei nem adnak lehetőséget. Sok ezzel a kérdéssel foglalkozó összefoglaló primer kutatási anyagot ugyan a szakirodalomban sem találunk, de másodelemzésre feltétlenül jól használhatók azok az adatgyűjtések, amelyeket az Európai Unió, az Eurostat vagy a KSH végez. Ezekből jó néhány megtalálható az irodalomjegyzékben. A fejezet további részében néhány kérdést kiragadva foglalkozunk az egészségmagatartás kérdésével.

6.1. Várható élettartam

Az OECD meghatározása szerint a születéskor várható élettartam az az átlagos életkor, aminek a megélésére egy újszülött számíthat.

Európában – köszönhetően a gazdasági fejlődés, a környezeti feltételek, az életmód, az életstílus, az egészségvédelem, a gyógyászat és a gyermekhalandóság kedvező alakulásának – folyamatosan nőtt az átlagos várható élettartam az elmúlt évszázadban. Mivel ez a folyamat már hosszabb ideje tart, mint a világ más részén, a várható élettartam szempontjából az európai országok többsége a világ élvonalába tartozik. Az elmúlt ötven évben mind a nők, mind a férfiak esetében mintegy tíz évvel kitolódott a születéskor várható életkor a tagország mindegyikében. (Lényegében ezzel és a termékenység csökkenésével magyarázható az európai népesség előregedése.) Miközben a várható élettartam minden tagországban emelkedett, továbbra is jelentős különbségek vannak az egyes országok között. A 2013-as adatok alapján Magyarországon 75,8 év volt a születéskor várható átlagos élettartam, ami közel 5 évvel marad el a tagországok 80,6 éves átlagától és mintegy 7,5 évvel a rangsort vezető Spanyolországtól. Ezzel a mutatóval az EU-ban a 24. helyen állunk, és csak Románia, Bulgária, Lettország és Litvánia került nálunk rosszabb helyre. A nemek szerinti megoszlást vizsgálva a férfiak esetében valamivel nagyobb (5,6 év) eltérés mutatkozik az EU férfiak átlagától (77,8), a nők esetében ez a különbség 4,2 év, de így sem éri el a 80 évet. A születéskor várható átlagos élettartam magyarországi változását néhány EU-tagországgal való összehasonlításban az 10. ábra mutatja (Helming et al. 2015, 26-27. p.)

10. ábra: A születéskor várható élettartam változása néhány EU-tagországban

Forrás: Helminger et al., 2015 27. p. alapján

Az ábrából jól látható, hogy a magyar lakosság születéskor várható élettartama mindhárom vizsgált évben mind a teljes lakosság, mind a nemenkénti mutatókat illetően jelentősen elmarad nemcsak a vezető helyen lévő országok átlagától, de az EU-28 átlagtól is, és ezzel a tagországok között az alsó régióban foglal helyet.

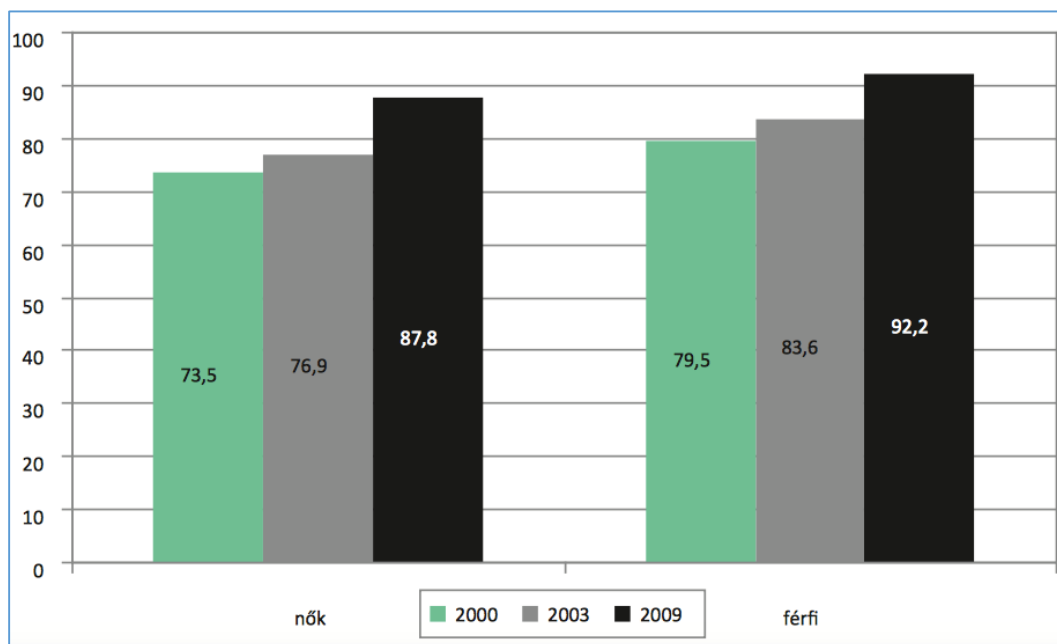
6.2. A fiatalok egészségi állapota

Ha az egészséget a korábban vizsgált komplex meghatározás szerint értékeljük, az egészségi állapotot akkor nevezhetjük elfogadhatónak, ha az egyén és környezete közt kialakult egy hatékony adaptáció, vagyis az egyén testi-fizikai, lelki-mentális és szociális jólléte megfelelőnek mondható. A fiatalok körében ezt az adaptációs folyamatot a társadalom individualizációjának hatására olyan életmód- és életstílusbeli sajátosságok jellemzik, mint például a nyitottság, a magasabb szintű kockáztvállalás, a laza kötések, a jelenorientált magatartás, a kitolódott függőségi viszonyok, a kortárs csoport jelentős befolyása, az infokommunikációval összefüggő tevékenységek. Kérdés, hogy ez az új adaptációs mechanizmus befolyásolja-e az egészségi állapot alakulását, hagy-e maradandó nyomot a fiatalok fizikai, mentális és pszichés állapotában, jelent-e elmozdulást a kóros magatartásformák, lelkiállapotok irányába.

A fiatalok elégedettsége egészségi állapotukkal és az egészséggel kapcsolatos jövőképük

A fiatalok közérzete, általános jólléte az önbeszámoláson alapuló egészségi állapot-mutatóik alapján jónak mondható. A jelentéktelennek mondható megbetegedéseken kívül még alig találunk körükben olyan betegségeket, amelyek negatív módon befolyásolnák életvitelüket, vagy jelentős korlátozást jelentenének a napi tevékenységek ellátásában. A 11. ábrán jól látható, hogy a fiatalok az ezredforduló óta növekvő arányban érzik nagyon jónak vagy jónak egészségi állapotukat. Közel tíz év alatt 13–14 százalékkal emelkedett a felső két kategóriába tartozók aránya. A férfiak több mint 90 százaléka (92,2%) érzi jól vagy nagyon jól magát, a nők

kicsit visszafogottabban nyilatkoztak (87,8%). (A férfiak nőknél pozitívabb önértékelése ismert jelenség minden korosztályban.)

11. ábra: Egészségi állapotukat nagyon jónak/jónak vallók aránya a 15–24 évesek körében (százalék)

Forrás: Susánszky (2011, 145. p.)

A fiatalok egészségi állapotukkal kapcsolatos jövőbeli elképzeléseit alapvetően a jelen társadalmi tapasztalatokk projekciójának tekinthetjük, mivel szüleik és nagyszüleik állapotát vélelmezik saját jövőbeli helyzetük minősítésében. A jövőbeli egészségi állapotuk alakulásában alig tulajdonítanak valami szerepet a tágabban értelmezett társadalmi változásoknak, a körülmények javulásának, pl. az orvostudomány fejlődésének. Fél évszázad múlva is ugyanolyannak képzelik pl. a daganatos betegségekkel kapcsolatos egészségi problémákat, a halandóságot, mint amilyenek ma látják. Nem gondolnak arra, hogy akár csak múltbeli fejlődési trendek kivetítése is jelentős eredményekkel kecsegtethet a terápiák alakulásában. Az idősebb generációkkal összevetve azonban eltérő fejlemény, hogy jövőbeli egészségi állapotukat a közeli években (általában negyvenéves korukig) elsősorban saját viselkedésük, életmódjuk következményének tekintik, ez pedig azt jelzi, hogy nem külső eszközökkel, hanem saját magatartásukkal vélik kontroll alatt tartani egészségi állapotukat. Ez szüleikkel és különösen nagyszüleikkel összevetve sokkal tudatosabb, felelősebb egyéni szerepvállalást jelez. Ezt akár egy olyan generációspecifikus jellegzetességnek, beállítódásnak is tekinthetjük, amely ennek a korosztálynak jövőbeli életéselyeit pozitívan fogja alakítani (Susánszky, 2011 155. p.).

A fiatalok egészségi problémái

A fiatalok körében a *pszichés problémák*, elsősorban a depresszióra való hajlam, a kimerültség, a stressz mutatnak pozitív korrelációt megbetegedésekkel. Pszichés tényezők miatt megváltozik az egészségi állapot észlelése is, amely elvezethet betegségérzethez, sőt szervi megbetegedések kialakulásához is. A tartósan rossz közérzet komoly pszichés terhelést jelent, ami idővel az

egészségi állapot romlását eredményezheti. A pszichés probléma az egészség romlásának egyik legfontosabb előrejelzője. A fiatal korosztály leggyakoribb pszichés tünetei a gyakori fejfájás, a feszültség, az idegesség, az alvászavarok, az izzadás, az evési zavarok, a hányinger, már egészen kisiskolás korban is a teljesítménykényszerek nyomása miatt. Ezekről a tünetekről a fiatalok kb. egynegyede panaszkodik (Susánszky, 2011: 146).

A halálozási ráta szempontjából igen kedvező tendenciát, illetve helyzetet találunk a fiatal felnőttek körében. 1980 és 2000 között jelentős csökkenés következett be a mutató értékében, az ezredforduló óta azonban a változás kismérvű, maga a mutató viszont alig haladja meg a 0,5 %-ot. Ez természetesen korszecifikus jelenség. Érdekes azonban megemlíteni a vezető halálokokat, mert ezek mindegyike mögött sajátos magyarázatot vélelmezhetünk: a vezető halálok, az allergia környezeti hatásokkal, a táplálkozással, kozmetikai és egyéb vegyi anyagok, műanyagok használatával hozható összefüggésbe. Az öngyilkosságok inkább pszichés problémákra vezethetők vissza, míg a fiatal férfiak körében a nőkét többszörösen meghaladó baleseti halálozási mutató elsősorban a közlekedési magatartásra (Demográfiai évkönyv, 2014).

A fiatalok egészségmagatartása

A jelenlegi egészségi állapotot és a jövőbeni egészség kilátásait is befolyásolja az egészségmagatartás, amelynek vannak pozitív és negatív elemei, utóbbiakat nevezzük együttesen kockázati magatartásnak. Ezek azok a viselkedésmódok, amelyek növelik egy betegség vagy sérülés bekövetkezésének esélyét. A fiatalok körében is az általában jellemző egészségi kockázati tényezőket emelhetjük ki, amelyek éppen a korosztály sajátosságainál fogva mutatnak generációs eltérést, illetve összefüggést a többi korcsoporttal való összevetésben. Szokásosan az alábbi tényezőket említhetjük:

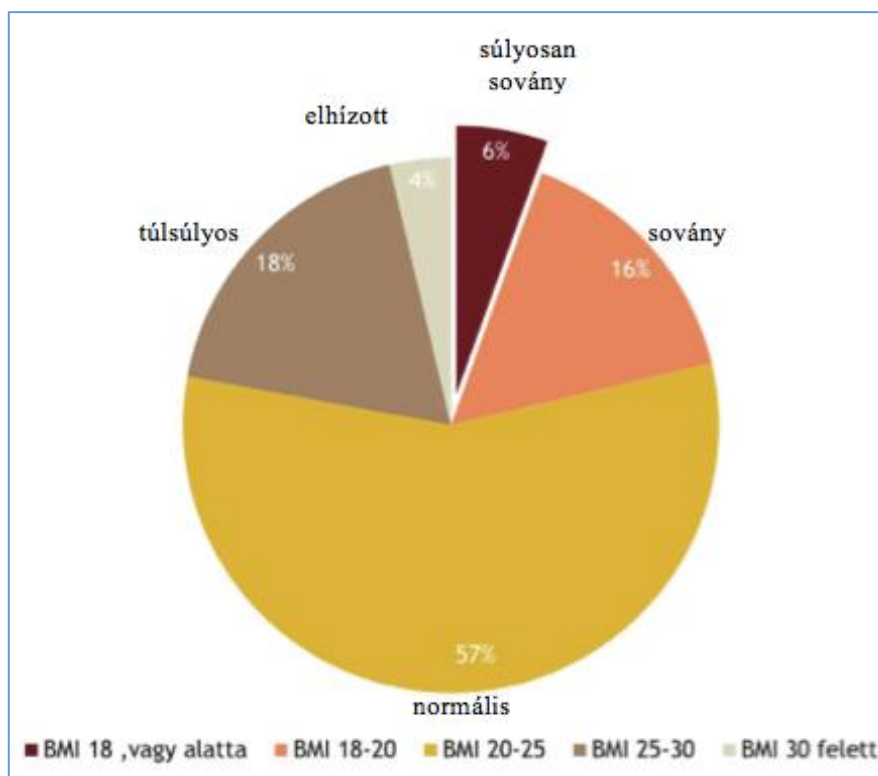
- fizikai aktivitás
- alkoholfogyasztás
- dohányzás
- szexuális magatartás
- táplálkozási magatartás
- drog és egyéb tiltott szerek, abúzusok

Bár mindegyik tényezőnek van generációspecifikus összefüggése, gondoljunk csak az aktív szabadidős tevékenységek háttérbe szorulására az internetezés miatt, vagy az alkoholfogyasztás, a dohányzás, a szexuális magatartás kortárs csoport általi erőteljes determináltságára, nem is beszélve a drogok és egyéb tiltott szerek fiatalokra jellemző fogyasztási szokásaira – nem véletlenül született meg a „partidrog” elnevezés –, de ez kezelhetetlenné tenné a feldolgozást az adott keretek között. A problémák nagy része amúgy is gyakori tárgya a fiatalokkal foglalkozó vizsgálatoknak és a közbeszédnek is. Egy tényező, a táplálkozási magatartás kivételével ezért az egyenkénti részletezésétől eltekintünk. A táplálkozási magatartás ugyanis nagyon sok tényező eredője, és igen jellemzően kapcsolódik cél-, és eszközértékekhez.

A táplálkozással kapcsolatban az utóbbi években vált fontos mutatószámmá a testtömegindex (rövidítve BMI), az az egyszerűen meghatározható antropometriai mérőszám, amellyel az egyén tápláltsági státusát – az elhízottság és a soványság fokát – lehet monitorozni. Bár a BMI értékek pl. a testarányok miatt nem jeleznek pontos tápláltsági állapotot, de szoros kapcsolatot mutatnak vele, így a BMI alapján meghatározhatók a sovány, a normális testsúlyú és az elhízott egyének. Minthogy mind a túlzott soványság, mind az elhízás növeli egyes betegségek

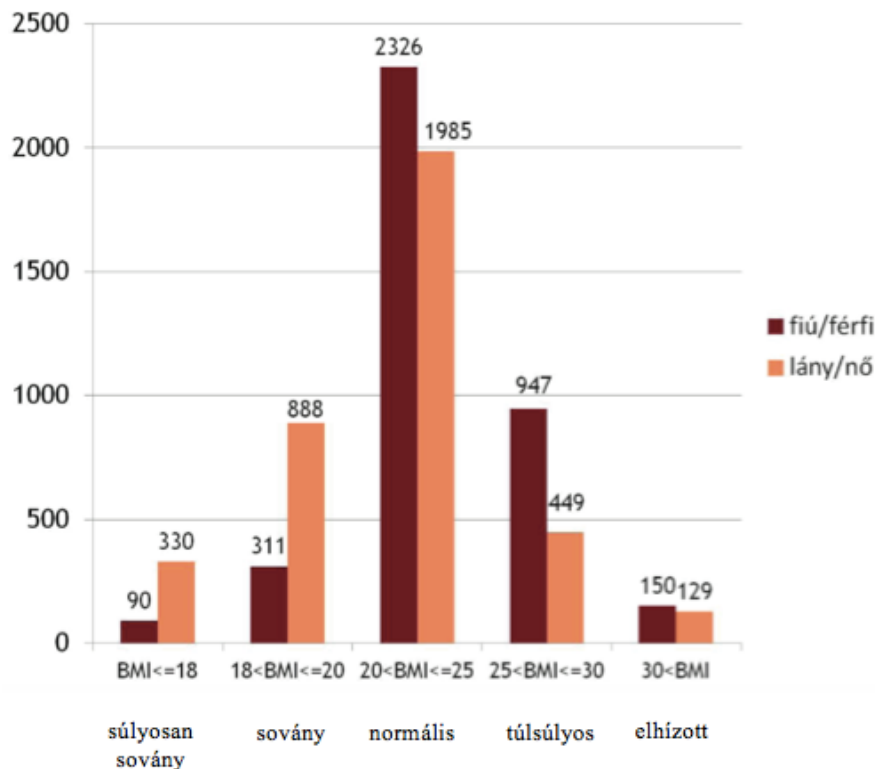
kockázatát, a BMI alapján jól szegmentálható a fogyasztóközönség. A BMI egyszerű és megfelelő mutató ahhoz, hogy a tápláltsággal kapcsolatos más tényezők jelzője is legyen. A BMI a testtel való általános elégedettséggel, a testképzavarokkal mutat összefüggést, ezért a fiatal nők körében az önértékelés egyik meghatározó komponense lehet, ebből következően pedig erősen kihat a párkapcsolatokra, az ön- és a társas elfogadásra. A kutatások a BMI „U” alakú együttjárását mutatták ki nemcsak fizikai, hanem pszichiátriai betegségekkel, szerhasználattal, a szubjektív jólléttel is (Szalai, 2014 114. p.). A BMI ugyanis az életminőséggel, az érzelmi jólléttel, a testképpel, a testtel való elégedettséggel, a fizikai vonzerővel, a párkapcsolattal, a szexualitással való szoros kapcsolata révén erős összefüggésbe hozható több alapvető célértékkel: ezek a boldogság, a belső harmónia, az elégedettség érzése, az önbecsülés, az öröm, a szépség, a társadalmi elismerés.

A Magyar Ifjúság 2012 címet viselő, a 15-29 éves korosztály reprezentatív vizsgálata során 8000 személy BMI indexét vizsgálták a fent jelzett tényezők – baráti- és párkapcsolat, elégedettség, szexualitás, szerhasználat, egyéb kapcsolat, szubjektív elégedettség – összefüggésében.

12. ábra: Egyes testtömegindex kategóriák százalékos eloszlása a magyar ifjúság körében
Forrás: Szalai (2014, 121. p.)

A 12. ábra azokat az alapinformációkat mutatja, amelyből világosan látszik, hogy a magyar fiatalok kb. 45%-ának testtömegindexe eltér a normálistól. Fele-fele arányban oszlik meg a kívánatosnál való eltérők száma a súlyhiányos és a súlyfelesleggel rendelkezők csoportjára, viszont az öröndetes, hogy a szélsőséges mutatókkal rendelkezők aránya egyik irányba sem mutat túlságosan nagy értéket.

13. ábra: Az egyes BMI tartományokba eső személyek számának nemek szerinti eloszlása (2012)

Forrás: Szalai (2014, 121. p.)

Sokkal problematikusabbnak nevezhetjük a helyzetet a 13. ábrán mutatott adatok alapján. Nagy különbségek tapasztalhatók ugyanis a BMI kategóriák nemek szerinti megoszlásában. A teljes mintában mindössze 1,2 százalék fiú/férfi volt súlyosan sovány, és majdnem négyszer ennyi (4%) lány/nő. Az anorexiára jellemző testsúly tehát jóval markánsabban a fiatal nőket veszélyeztető tényező. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy a súlyosan sovány fiatal magyar férfiak aránya jóval felülmúlja a korábbi vizsgálatokban talált általában arányt, vagyis a férfiak egy részének testtömege a nőkre jellemző mintázatot mutat. A 18-20-as BMI tartományban szintén jóval több nőt találunk, a fiatal nők itt is jelentősen felülreprezentáltak (kb. 1 3:1 arányban). A súlyhiányos testtömegűek ilyen mértékben felülreprezentált női részaránya azonban jóval túlmutat az alkati különbségekből és az életkori sajátosságokból fakadó eltéréseken, és igazolja a kulturális sztereotípiákból fakadó nyomást, amely a szépség és tökéletesség vékonysággal való azonosítását jelenti. A túlsúlyos tartományban az előző helyzet tükörképét láthatjuk. Több mint kétszer annyi fiú/ férfi tartozik ebbe a csoportba, a túlsúly a fiatal generációban tehát inkább a férfiak problémája. Érdekes viszont, hogy 30-as BMI felett eltűnik a nemek közötti különbség. Összegezve mégis inkább kedvezőtlen a kép, a magyar fiatalok számottevő rész veszélyeztetett, akár a túlsúlyos, akár a súlyhiányos oldalhoz tartozik (Szalai, 2014 122. p.)

7. AZ EGÉSZSÉG MINT CÉL- ÉS ESZKÖZÉRTÉK A KORMÁNYZATI DÖNTÉSEK TÜKRÉBEN

A társadalmi megítélés egy további aspektusa, hogy az állam, a kormányzat hogyan vélekedik és ennek folyományaként milyen prioritásokat részesít előnyben, milyen döntéseket hoz, milyen tevékenységeket szervez egy adott kérdéssel kapcsolatosan. Az egészség értéként való kezelésében az állami/kormányzati magatartás esetében is beszélhetünk egy elvi szintről, amikor az egészség célértékként jelenik meg, és amely az állami/kormányzati manifesztókban, stratégiai tervekben, nyilatkozatokban kap helyet. A hatályos állami/kormányzati dokumentumokban jól kitapintható, hogy a politika legfelsőbb szintjein az egészség mint érték az egyik legfontosabb célként jelenik meg.

Magyarország Alaptörvénye az egészséggel kapcsolatban több cikkben is fontos deklarációkat valamint feladatokat fogalmaz meg, expressis verbis az egészség szó említésével a XX–XXII. cikkeken találkozunk:

„XX. cikk

- (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghöz.
- (2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

XXI. cikk

- (1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.
- (2) Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt - törvényben meghatározottak szerint - helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.
- (3) Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.

XXII. cikk

- (1) Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.
- (2) Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.
- (3) Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.”

Az egészséghöz való jog alaptörvényi deklarációját tekinthetjük úgy, mint a jogalkotó által kiemeltnek, fontosnak, kívánatos állapotnak, vagyis általános értéknek tartott tényezőt. Az alaptörvény vonatkozó passzusai részletesen felsorolják azokat a területeket is, amelyek a testi és lelki egészséghöz való jog érvényesülését mint a kívánatos állapot elérését lehetővé teszik vagy elősegítik. Az egészség mint alapérték a jogalkotó elgondolása szerint az egészséges élelmiszerek, ivóvíz, munkakörnyezet, az egészségügyi ellátás, a sportolás, az egészséges környezet, az emberhez méltó lakhatás, a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés és a közegészség biztosításán keresztül érhető el.

Egy másik fontos, hatályos politikai dokumentum, a Nemzeti Együttműködés Programja már alcímében – “munka, otthon, család, egészség, rend” – szerepelteti az egészség szót. A programot ajánló országgyűlési manifesztó – a Nemzeti Együttműködés Nyilatkozata – annak ad hangot, hogy a program alapján megvalósítandó politikai és gazdasági rendszert arra az öt – nemzeti ügynek nevezett – tartópillérre emelik, “amelyek nélkülözhetetlenek a boldoguláshoz,

az emberhez méltó élethez és összekötik a sokszínű magyar nemzet tagjait.” Az öt fő fejezetből álló programból így természetesen egy egész fejezet foglalkozik az egészség, pontosabban az egészségügy fontosabb kérdéseivel, de a programterv egy másik, a szociális biztonságról szóló fejezete is több pontjában – életkörülmények, lakás, sport stb. – érinti az egészség kérdését. A kitüntetett szerep és már a magasztos megfogalmazás is kétségtelen jele annak, hogy a jelenlegi kormányprogram rendkívüli fontosságot tulajdonít az egészségnek, vagyis a deklarációk, a tervek szintjén kiemelt értéknek tekinti.

Harmadikként érdemes egy szakpolitikai dokumentumot áttekinteni. Az Emberi Erőforrások Minisztériumának Egészségügyért Felelős Államtitkársága 2015 januárjában tette közzé az „Egészséges Magyarország 2014-2020” címet viselő Egészségügyi Ágazati Stratégia dokumentumot, amelynek első bekezdésében a következőket olvashatjuk: „Magyarország Kormánya elkötelezett az ország egészségügyi helyzetének további javítása mellett; egyik legfontosabb célkitűzése, hogy folyamatosan javuljon a magyar lakosság egészségügyi állapota. A megelőzés mellett fontos kormányzati cél a betegek gyógyulási esélyeinek javítása.” (Emberi Erőforrások Minisztériuma 2015, 4. p.)

A példaként idézett három magasszintű politikai dokumentum egyértelművé teszi, hogy a magyar társadalom állami, kormányzati, tehát a legfelső politikai döntéshozói szférájában az egészség mint alapvető érték fogalmazódik meg, és az egyik legfontosabb kívánt állapotként jelenik meg. Az egészség alapvető értéként való deklarációjával tehát minden rendben van. Érdemes azonban azt is megvizsgálni, hogy a cselekvés, a megvalósulás terén mennyire érvényesül, mennyire teljesül a szimbolikus reprezentáció. Az egészség értéként való kezelésének magatartási, viselkedési aspektusából mindazokat az állami/kormányzati intézkedéseket vizsgálhatjuk, amelyek az egyének egészségének megtartásához, helyreállításához, javításához közvetlenül vagy közvetve hozzájárulnak. A vizsgálódás fókuszában kétségtelenül az egészségügyi rendszer és annak teljesítménye áll, és már ezen belül is meg kell különböztetnünk magát az állami egészségügyi rendszert, illetve a magánszférát, amelyet az állami/kormányzati döntések terelnek szigorú keretek közé. Az egészség értékösszetevőinek fenti értelmezése alapján azonban számos más ágazat, valamint funkcionális terület is a vizsgálat tárgya lehet, amelyen keresztül az állami szabályozás, a kormányzati szerepvállalás befolyást gyakorol az emberek egészségének alakulására. Néhány fontosabb terület:

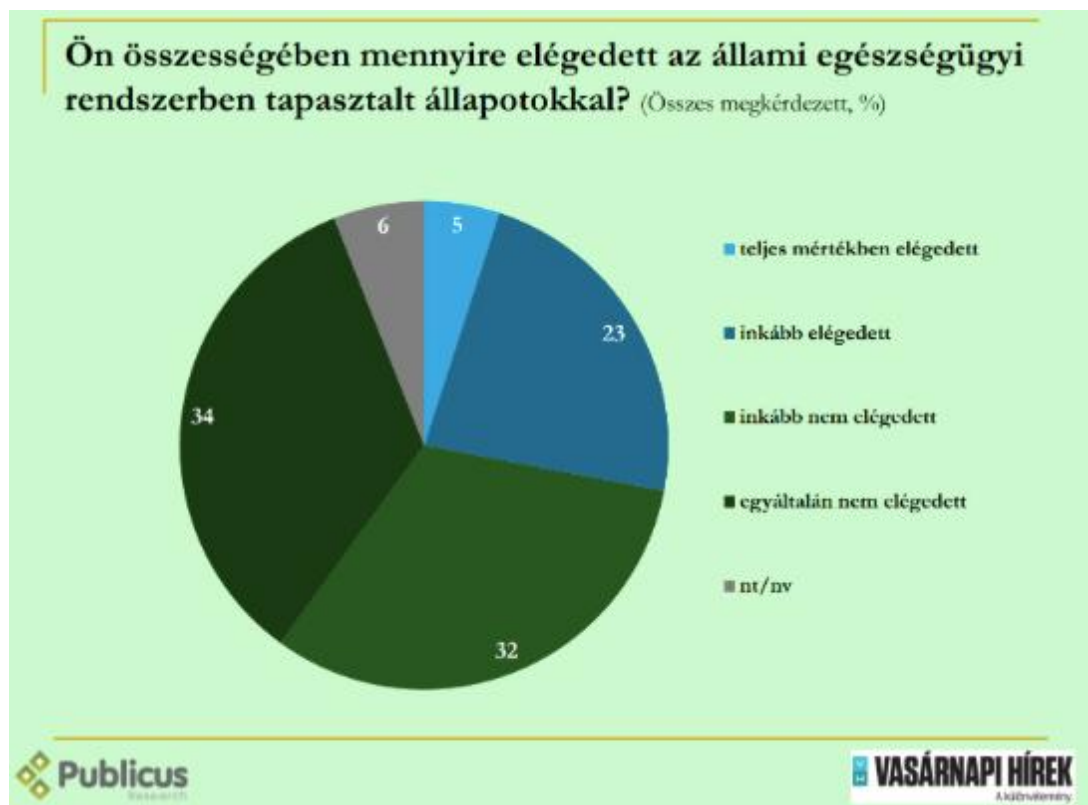
- élelmiszerbiztonsági szabályozás
- környezetvédelmi szabályozás
- egészségnevelési, -oktatási programok biztosítása (közoktatásban, felsőoktatásban, felnőttképzésben)
- egészséggel kapcsolatos társadalmi célú kampányok, tudatformálás
- tömegsport és rekreáció támogatása, elősegítése

A Világbank 2014-es jelentése szerint az EU-tagországok közül Magyarország Bulgáriával és Romániával együtt még a felső közepes jövedelemmel rendelkező országok közé tartozott, miközben az összes többi tagországot a Világbank a magas jövedelmű országok közé sorolta (World Bank 2014). A javuló helyzetet tükrözi, hogy a Világban a 2015. júliusi jelentésében átsorolta Magyarországot a magas jövedelmű országok csoportjába (World Bank 2015).

Az egészségügyi kiadások tekintetében Magyarország a közepesen fejlett országok csoportjába sorolható.

Az állami egészségügy megítélése a magyar lakosság körében

A Publicus Intézet 2015 novemberében az ország felnőtt népességét reprezentáló 1000 fő megkérdezésével végzett kérdőíves vizsgálatot az egészségügy általános megítéléséről. Eszerint a megkérdezettek kétharmada (66%) összességében elégedetlen az állami egészségügyi rendszerben biztosított szolgáltatásokkal, és hasonló arányban (64%) gondolja úgy, hogy az utóbbi években romlott az ellátás színvonala (46% szerint sokat romlott) (14. ábra).

14. ábra: Az állami egészségügyi rendszerben tapasztalt állapotokkal való elégedettség

Forrás: Publicus Research (2015)

Minden bizonnyal ezzel magyarázható a kutatásnak az a további eredménye, hogy a megkérdezettek vagy közeli családtagjaik fele fizetett hálapénzt az elmúlt években a jobb minőségű ellátás reményében, illetve hogy tízből hat ember vett igénybe valamilyen magán (fizetős) egészségügyi szolgáltatást. Az ingyenes állami egészségügy alternatívájaként megjelenő hálapénz fizetés, valamint a magán egészségügyi szolgáltatások igénybevétele aránya folyamatos emelkedést mutat a válaszadók iskolai végzettségének és településnagyságának növekedésével. A nyolc általánost végzettek és a szakmunkások körében még enyhe többségben vannak azok, akik nem fizettek hálapénzt és nem voltak magánrendelésen, az érettségivel rendelkezőknek azonban már több mint fele (51%) fizetett hálapénzt és kétharmaduk (65%) volt valamilyen fizetős rendelésen. A diplomások körében ezek az arányok még jelentősebbek: 60% a hálapénzt adók, és 78% a fizetős szolgáltatásokat igénybevevők aránya. Ezek alapján elmondható, hogy az iskolázottabb, valamint nagyvárosokban élő lakosok között többségben vannak azok, akik valamilyen fizetős megoldással váltják ki az ingyenes, de nem megfelelő állami egészségügyi szolgáltatásokat, miközben az alacsony iskolázottságú, valamint a kisebb településeken élők a fizetés hiányában folyamatosan kiszorulnak a minőségi egészségügyi ellátásból. Az állami egészségügyről összességében negatívan ítélező válaszadók közül tehát aki teheti, extra befizetéssel igyekszik

jobb színvonalú és kis várakozási idővel járó ellátást vásárolni magának és családjának. 63 %-a fizetne vizitdíjat, amennyiben a befolyó összeget a kormány az egészségügy fejlesztésére fordítaná.

A felmérés eredményei azt is mutatják, hogy a megkérdezettek jelentős része (kétharmada) a politikát (a jelenlegi és az előző kormányokat) teszi felelőssé az állami egészségügy rossz állapotáért, és jóval kevesebben magyarázzák ezt a régi örökséggel (pl. a hálapénzzel), a pénzhiánnyal vagy a szakemberhiánnyal.

8. IRODALOMJEGYZÉK

- Albertone, G. – Allen, S. – Redpath, A. – Helminger, W.–Mahieu, A. – Martins, C. – Scuvée, B. (2015): People in the EU: who are we and how do we live? Eurostat, Luxembourg
- Andorka R. (2006): Bevezetés a szociológiába. 2. jav., bőv. kiadás. Osiris Kiadó, Budapest
- Csepeli, Gy. (2001): Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest
- Elekes Zsuzsa (20): Egészségkárosító magatartások és mérési módszerek. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. In <http://tatk.elte.hu/file/Elekes.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Emberi Erőforrások Minisztériumának Egészségügyért Felelős Államtitkársága (2015): „Egészséges Magyarország 2014-2020” Egészségügyi Ágazati Stratégia. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest In: http://www.kormany.hu/download/5/60/40000/Egészséges_Magyarország_eü_stratégia.pdf (letöltve: 2015. november 12.)
- Füstös L. – Szokolczai Á. (1994): Értékek változásai Magyarországon, 1978-1993. Kontinuitás és diszkontinuitás a kelet-közép-európai átmenetben. Szociológiai Szemle 1, 57-90. p.
- Füstös L. – Szalma I. (2009): Értékváltozás Magyarországon 1978–2008. MTA Szociológiai Kutatóintézete Társadalomtudományi Elemzések Műhelye (TEAM), Budapest
- Gárdos Éva (n.é.): Társadalmi helyzetkép 2010. Egészségi állapot, egészségügy. KSH, Budapest
- Giddens, A. (2003): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest
- Granovetter, M. (1985): Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. American Journal of Sociology 91, 3. 481-510. p.
- Harrison, L. (1985): Underdevelopment is a State of Mind. University Press of America, New York
- Harrison, L. –Huntington, S. (2000): Culture Matters: How Values Shape Human Progress. Basic Books, New York
- Hofmeister-Tóth Á. – Neulinger Á. (2009): A fogyasztóvá válás folyamata Magyarországon, OTKA kutatási tanulmány BCE.
- Hofmeister-Tóth Á. – Simányi L. (2006): Cultural Values in Transition. Society and Economy 28:(1) 41-59. p.
- Huntington, S. (2001): A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása. Európa, Budapest
- Jones, E. L. (2006). Culture Merging: A Historical and Economic Critique of Culture. Princeton University Press
- Helminger, William–Mahieu, Alain–Martins, Carla–Scuvée, Bruno (2015): Key figures on Europe 2015 edition. Eurostat, Luxembourg. In: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7072644/KS-EI-15-001-EN-N.pdf/318ee884-50d6-48f0-b086-4410da85d6b6> (letöltve: 2015. november 12.)
- Inglehart, R. – Welzel, C. (2015): Cultural map - WVS wave 6 (2010-2014). In World Values Survey <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (letöltve: 2015. november 16.)

- Keller T. (2010): Magyarországi értéktérkép: normakövetés, egyéni teljesítmény, szolidaritás és öngondoskodás elfogadottsága a magyar társadalomban. Szociológiai Szemle 20. 2. 42-70. p.
- Keller T. (2009): Magyarország helye a világ értéktérképén. TÁRKI, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2015): Statisztikai Tükör 2015/27. Egészségesen várható élettartam. KSH, Budapest. In <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/elettart.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015): Statisztikai Tükör 2015/29. Európai lakossági egészségfelmérés, 2014. KSH, Budapest In <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/elef14.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2014): Demográfiai évkönyv 2014. Az egészségügyi kiadások legfőbb jellemzői, 2007–2012. KSH, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2014): Statisztikai Tükör 2013/98. Az egészségügyi kiadások legfőbb jellemzői, 2007–2012. KSH, Budapest In <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/eukiadasok.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2010): Statisztikai Tükör 2010/50. Egészségfelmérés (ELEF), 2009. KSH, Budapest In <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310021.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Landes, D. S. (1999): The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor. Norton, London
- Magyarország Alaptörvénye. In http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (letöltve: 2015. november 10.)
- Matolcsy Gy. (2008): Éllovasból sereghajtó - Elveszett évek krónikája. Éghajlat Könyvkiadó Kft. Budapest
- Merton, Robert K. (2002): Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Osiris Kiadó, Budapest
- Morris, C. W. (1956): Varieties of Human Value. University of Chicago Press, Chicago
- Nagy Á. – Székely L. (szerk.) (2014): Másodkézből. Magyar ifjúság 2012. ISZT Alapítvány-Kutatópont
- Nemzeti Együttműködés Programja (2010). In: <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> (letöltve: 2015. november 12.)
- Neumann-Bódi E. – Hofmeister-Tóth Á. – Kopp M. (2008): Kulturális értékek vizsgálata a magyar társadalomban Hofstede kulturális dimenziói alapján. In: Kopp M. (szerk.): Magyar lelkiállapot 2008, 365–372. Budapest: Semmelweis Kiadó.
- Pro-Qaly (2015): Az egészség fogalma és determinánsai. In Pro-Qaly.hu. <http://www.pro-qaly.hu/az-egeszseg-fogalma-es-determinansai-108.html#Az%20eg%20szs%20gi%20E1llapotot%20meghat%20roz%20t%20n%20yez%20F5k> (letöltve: 2015. november 12.)
- Publicus Research (2015): Egészségügy megítélése: jön inkább a vizitdíj. In Publicus.hu, http://www.publicus.hu/blog/egyeszsegugy_megitelese_jojjon_inkabb_a_vizitdij/ (letöltve: 2015. november 22.)
- Rokeach, M. (1968). Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and change. Jossey-Bass, San Francisco

- Rokeach, M. (1973): The Nature of Human Values. Free Press, New York
- Rostás S. – Szilávik T. (1998): Magyar Nagylexikon. Hetedik kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest
- Ságvári Bence (2009): Kultúra és gazdaság. Az értékek szerepe a gazdasági fejlődésben. Elmélet és empiria. Doktori disszertáció. Kézirat, Budapest In: http://doktori.tatk.elte.hu/2011_Sagvari.pdf (letöltve: 2015. november 10.)
- Schwartz, S. H. (2012): An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). In Berkeley Electronic Press <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116> (letöltve 2015. november 14.)
- Schwartz, S. H. (2003): A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations. In European Social Survey http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf (letöltve 2015. november 14.)
- Spates, J. L. (1983): The Sociology of Values. Annual Review of Sociology 9, 27-49. p.
- Susánszky Éva (2011): Ifjúság és egészség = egészséges ifjúság? In: Bauer B. – Szabó A. (szerk.): Arctalan (?) nemzedék: ifjúság 2000-2010. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest
- Szabados T. (2002): Társadalmi indikátorok, társadalmi terek. In: Füstös L. és Guba L. (szerk.): Európai Társadalmi Regiszter 2002, 63–189. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- Szalai T. D. (2014): A testtömegindex (BMI) összefüggései a párkapcsolattal, szexualitással, baráti kapcsolattal, szerhasználattal a magyar ifjúság körében. In: Nagy Á. – Székely L. (szerk.): Másodkézből. Magyar ifjúság 2012. ISZT Alapítvány-Kutatópont. 113-
- Temin, P. (1997): Is It Kosher to Talk about Culture? Journal of Economic History 57. 2. 267-287. p. In http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bVbgkkFlCPAJ:www.academia.edu/684157/The_Role_of_Plurality_and_Context_in_Social_Values+&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=safari (letöltve: 2015. november 14.)
- Tóth I. Gy. (2009): Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában. Társas, Budapest
- Tsirosianni, S. – Gaskell, G. (2011): The Role of Plurality and Context in Social Values. Journal for the Theory of Social Behaviour 41, 4. 441-465. p.
- Váriné Szilágyi I. (1987): Az ember, a világ és az értékek világa. Gondolat, Budapest
- Varga K. (2003): Értékek fénykörében – 40 év értékutatás és jelen országos vizsgálata. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Weber, M. (1987): Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. Szociológiai kategóriáiban. 1. köt. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- World Bank list of economies (July 2014). Washington, DC. World Bank. In: [https://www.google.hu/search?client=safari&rls=en&q=\(http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/CLASS.XLS\)&ie=UTF-8&oe=UTF-8&gfe_rd=cr&ei=ID1cVvTqL6io8weC0a-YCQ](https://www.google.hu/search?client=safari&rls=en&q=(http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/CLASS.XLS)&ie=UTF-8&oe=UTF-8&gfe_rd=cr&ei=ID1cVvTqL6io8weC0a-YCQ) (letöltve: 2015. november 14.)
- World Health Statistics 2015. WHO Press, Geneva